

PETER
ACKROYD

DĚJINY
ANGLIE
—TUDOROVCI—

OD JINDŘICHA VIII. PO ALŽBĚTU I.

DĚJINY
ANGLIE
—TUDOROVCI—

DĚJINY
ANGLIE
—TUDOROVCI—

PETER ACKROYD

Přeložil Zdeněk Hron

Vydalo nakladatelství BB/art s.r.o. v roce 2016

Bořivojova 75, Praha 3

Copyright © 2012 Peter Ackroyd

All rights reserved.

Z anglického originálu *The History of England. Volume II. Tudors*

(Published by Pan Books, London, 2012)

přeložil © 2016 Zdeněk Hron

Redakce textu: Zuzana Pokorná

Jazyková korektura: Mirka Jarotková

Grafická úprava obálky © 2016 Jan Matoška

První elektronické vydání v českém jazyce

ISBN 978-80-7507-847-6 (pdf)

Obsah

Seznam ilustrací 7

1. Aleluja 11
2. Celý v šarlatu 23
3. Kacíř! 34
4. Strasti manželství 42
5. Ke dvoru 54
6. Staré pravdivé historie 70
7. Králova libost 85
8. Útlá šije 98
9. Velké vzbouření 111
10. Konfiskace 123
11. Starý způsob 133
12. Tělo Kristovo 142
13. Pád 148
14. Taktická cvičení 159
15. Rodinný portrét 169
16. Poslední dny 177
17. Kácení oltářů 184
18. Hr na všechny papežence! 193
19. Creditonské stodoly 205
20. Pán zmatku 220
21. Devítidenní královna 231

OBSAH

- 22. Na vzestupu 241
- 23. Víra našich otců 257
 - 24. Věk úzkosti 266
 - 25. Nunc dimittis 274
- 26. Panenská královna 280
 - 27. Dvě královny 290
- 28. Devětatřicet kroků 303
 - 29. Soupeřky 316
 - 30. Jarní obřady 328
 - 31. Pikle a kliky 345
 - 32. Konec zábavy 361
 - 33. Žabák 374
 - 34. Velké spiknutí 389
- 35. Mrtví nemohou ublížit 407
 - 36. Armada 417
- 37. Kajte se! Kajte se! 425
- 38. Zapadající slunce 433
- 39. Neposlušný služebník 443
- 40. Konec jejích dnů 452
 - 41. Reformace. 456
- Doporučená četba 461
- Rejstřík 469

Seznam ilustrací

1. Portrét Jindřicha VIII., kolem roku 1509 (© The Berger Collection at the Denver Art Museum, USA/The Bridgeman Art Library)
2. Portrét Kateřiny Aragonské, 16. století (© Philip Mould Ltd, Londýn/The Bridgeman Art Library)
3. Dřevořez zobrazující rytíře krále Jindřicha VIII. po vítězství nad Skoty na bitevním poli u Floddenu roku 1513 (© soukromá sbírka/The Bridgeman Art Library)
4. Detail z vyobrazení Pole zlatých stanů, kolem roku 1545 (The Royal Collection © 2011 Její Veličenstvo královna Alžběta II./The Bridgeman Art Library)
5. List krále Jindřicha VIII. kardinálu Wolseymu („mému vlastnímu kardinálovi“), v němž mu děkuje za usilovnou práci a naléhá na něho, aby si dopřál trochu „zábavy a pohodlí“, kolem roku 1518 (© soukromá sbírka/The Bridgeman Art Library)
6. Kardinál Thomas Wolsey, kolem roku 1520 (© Hulton Archive/Getty Images)
7. Hans Holbein mladší: Thomas More, kresba křídami, kolem roku 1527 (The Royal Collection © 2011 Její Veličenstvo královna Alžběta II./The Bridgeman Art Library)
8. Rytina papeže potlačovaného Jindřichem VIII., 1534 (© soukromá sbírka/The Bridgeman Art Library)
9. Portrét Anne Boleynové, 1534 (© Hever Castle, Kent/The Bridgeman Art Library)
10. Portrét Thomase Howarda, třetího vévody z Norfolku, od Hanse Holbeina mladšího, 16. století (© Arundel Castle/The Bridgeman Art Library)
11. Detail soudobé rytiny zobrazující mučednickou smrt kartuziánů (© soukromá sbírka/The Bridgeman Art Library)
12. Rytina z 19. století zobrazující Pouť milosti (The Stapleton Collection/The Bridgeman Art Library)

SEZNAM ILUSTRACÍ

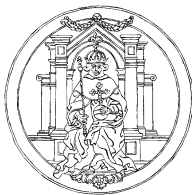
13. Portrét Jane Seymourové od Hanse Holbeina mladšího, 1536 (© Kunst-historisches Museum, Vídeň/The Bridgeman Art Library)
14. Argumenty vznášené arcibiskupem Latimerem proti katolickému učení o očistci, opatřené marginálními poznámkami Jindřicha VIII., kolem roku 1538 (© soukromá sbírka/The Bridgeman Art Library)
15. Portrét lorda Cromwella od Hanse Holbeina mladšího, 16. století (© The Trustees of the Weston Park Foundation/The Bridgeman Art Library)
16. Portrét Anny Klevské od Hanse Holbeina mladšího (© Hever Castle, Kent/The Bridgeman Art Library)
17. Titulní strana Velké bible, 1539 (© Universal History Archive/The Bridgeman Art Library)
18. Rytina podle Holbeinova portrétu Katherine Howardové, 1796 (© The Stapleton Collection/The Bridgeman Art Library)
19. Dobový portrét Katherine Parrové (© National Portrait Gallery, Londýn/Roger-Viollet, Paříž/The Bridgeman Art Library)
20. Alegorie tudorovského nástupnictví od Lucase de Heere, asi 1570–1575 (© Sudeley Castle/The Bridgeman Art Library)
21. Portrét Eduarda VI. v době, kdy nastoupil na trůn (© Boltin Picture Library/The Bridgeman Art Library)
22. Portrét lady Jane Greyové, kolem roku 1547 (Yale Center for British Art, Paul Mellon Collection, USA/The Bridgeman Art Library)
23. Královna Marie I., 1554 (© Society of Antiquaries of London /The Bridgeman Art Library)
24. Portrét španělského krále Filipa II., 16. století (© Philip Mould Ltd, Londýn/The Bridgeman Art Library)
25. Protikatolická alegorie zobrazující winchesterského biskupa Stephena Gardinera, 1556 (© Christie's Images/The Bridgeman Art Library)
26. Ilustrace zobrazující upálení canterburského arcibiskupa Thomase Cranmera, dřevorez převzatý z *Knihy mučedníků* Johna Foxe, vydané roku 1563 (© Lambeth Palace Library, Londýn/The Bridgeman Art Library)
27. Alžběta I. jako mladá princezna, kolem roku 1546 (The Royal Collection © 2011 Její Veličenstvo královna Alžběta II./The Bridgeman Art Library)
28. Strana rukopisu nesoucí podpis královny Alžběty I. (© soukromá sbírka/The Bridgeman Art Library)

SEZNAM ILUSTRACÍ

29. Portrét královny Alžběty I. v korunovačním hávu (© National Portrait Gallery, Londýn/The Bridgeman Art Library)
30. Robert Dudley, první hrabě z Leicesteru, asi v 60. letech 16. století (© Yale Center for British Art, Paul Mellon Collection, USA/The Bridgeman Art Library)
31. Thomas Howard, čtvrtý vévoda z Norfolku, 1562 (© Jeho Jasnost vévoda z Norfolku, Arundel Castle/The Bridgeman Art Library)
32. Dobová rytina královny Alžběty I. a parlamentu (© soukromá sbírka/The Bridgeman Art Library)
33. Marie, královna Skotů, v bílém smutečním hávu (© Scottish National Portrait Gallery, Edinburgh /The Bridgeman Art Library)
34. Poprava Marie, královny Skotů, namalovaná po její smrti, kolem roku 1613 (© Scottish National Portrait Gallery, Edinburgh/The Bridgeman Art Library)
35. Rytina zobrazující papežskou bulu vydanou proti královně Alžbětě I. v roce 1570 (© soukromá sbírka/The Bridgeman Art Library)
36. Ručně kolorovaná mědirytina příjezdu královny Alžběty I. do paláce Nonsuch, 1582 (© soukromá sbírka/The Bridgeman Art Library)
37. Mapa zachycující plavbu Armady, 1588 (© soukromá sbírka/The Bridgeman Art Library)
38. Portrét sira Francise Drakea od Nicholase Hilliarda, 1581 (© Kunsthistorisches Museum, Vídeň/The Bridgeman Art Library)
39. Ilustrace zobrazující *Ark Royal*, vlajkovou loď anglického loďstva vyslaného proti španělské Velké armadě (© Mansell/Time & Life Pictures/Getty Images)
40. Portrét Williama Cecila, prvního barona Burghleyho ze 16. století (© Burghley House Collection, Lincolnshire (The Bridgeman Art Library)
41. Rytina sira Francise Walsingham (© soukromá sbírka/The Bridgeman Art Library)
42. Dobový portrét sira Roberta Cecila (© Bonhams, Londýn/The Bridgeman Art Library)
43. Portrét skotského krále Jakuba VI., poté anglického Jakuba I., 1586 (© Falkland Palace, Fife/Mark Fiennes/The Bridgeman Art Library)

1.

Aleluja

Země oplývala mlékem a strdím. Dne 21. dubna roku 1509 zemřel ve svém sídle v Richmondu na jižním břehu řeky Temže starý král, který se za svých posledních dnů stal ještě hrubším a hrabivějším. Jeho smrt dva dny tajili, aby zpráva o ní neotrásla královstvím. Mezitím však přesto prohlásili za krále dalšího Jindřicha.

Dne 9. května převezli mrtvolu Jindřicha VII. pohřebním vozem zahaleným černým sukнем z Richmondského zámku do katedrály svatého Pavla a furgon provázal smuteční kondukt složený z 1400 oficiálních truchlících a 700 služebníků s pochodněmi. Ale málokdo z nich, pokud vůbec někdo, skutečně truchlil – dvořané a sloužící z královské domácnosti už očekávali spíš syna a dědice. Když královy tělesné pozůstatky, převezené do Westminsterského opatství po bohoslužbě za mrtvé, uložili do hrobky, heraldi oznámili, že „*le noble roy, Henri le Septième, est mort*“ (vznešený král Jindřich VII. je mrtev), a vzápětí jedním hlasem zvolali: „*Vive le noble roy, Henri le Huitième*“ (Ať žije vznešený král Jindřich VIII.). Mladý panovník měl nesporný nárok na trůn, což se stalo poprvé po stu letech. Novému králi bylo právě sedmnáct let.

Za den korunovace byl zvolen letní slunovrat, to znamená 24. červen. Slunce mělo svou nádhernou září ohlašovat východ jiného slunce. Do jeho osmnáctých narozenin zbývaly pouhé čtyři dny. Obřad vykonaný při korunovačním ceremoniálu byl považován za osmou církevní svátost a Jindřich při něm byl na znamení posvátnosti královského důstojenství pomazán svatým křížem a olejem. Jeho oděv byl hustě poset zlatými ozdobami, dia-

manty, rubíny, smaragdy a perlami, aby oslňoval leskem či třípytem. V té chvíli z něho vyzařovaly síla a nádhera. Možná teď sice vystupoval a oblékal se podle doporučení, jichž se mu dostalo od dvoránů, avšak přesto záhy sám pochopil, v čem spočívá předvádění velkoleposti.

Jindřich VIII. se třináct dní před korunovací pro jistotu oženil se svou vyvolenou nevěstou, aby králi stanula po boku královna, čímž chtěl dát na srozuměnou, že už není nezletilý, nýbrž dospělý. Kateřina Aragonská byla dcerou Isabely Kastilské a Ferdinanda Aragonského, za jejichž panování došlo ke sjednocení Španělska. Přišla odtud, aby se provdala za Jindřichova staršího bratra prince Artura, ale okolnosti se spikly proti ní a vše dopadlo jinak. Artur necelého půl roku po svatbě zemřel, buď na souchotiny, anebo na potní nemoc, a Kateřina se pak na anglickém královském dvoře octla v nezáviděníhodném postavení vdovy, která se už k ničemu nehodí. Mezi lidmi se říkalo, že na sňatek s ní možná pomýšlel sám král Jindřich VII. Něco takového však bylo nemyslitelné. Místo toho ji zasnoubili s princem Jindřichem VIII., což mělo za následek, že byla vinou nepřijemného tchána, který se pro svého syna a nástupce stejně usilovně pokoušel najít lepší partii, na několik let odsouzena k poměrné nouzi a značnému strádání. Avšak po sedmiletém čekání přesto nadešel okamžik její slávy. Den před korunovací ji v nosítkách odnesli ulicemi vyzdobenými drahocennými tapiseriemi a zlatohlavem z londýnského Toweru do Westminsteru. Na jednom dobovém dřevorezu jsou Jindřich a Kateřina zobrazeni při současné korunovaci, při níž je v hustých řadách obklopovali biskupové a další vysoce postavení duchovní.

Jindřich VIII. strávil dětská léta ve stínu úzkostlivého otce, který se ho snažil až přehnaně chránit před okolním světem, protože ze všeho nejvíc mu leželo na srdci zajištění panovnického rodu. Malý princ před lidmi nikdy nemluvil, pokud ovšem neodpovídal na královy otázky. Z Greenwichského či z Elthamského paláce mohl vycházet pouze pod přísným dohledem, a i tehdy se vydával do palácového parku soukromým vchodem. Od útlého věku byla věnována značná péče jeho výchově a vzdělání, pročež získal pověst nejvzdělanějšího ze všech panovníků. Po celý život sám sebe považoval za skvělého disputanta v oboru teologických záležitostí, který je dokonale obeznámen s učením Tomáše Akvinského. Záhy se s potěšením začal zajímat o hudbu a skládal mše i písně a moteta, zpíval a hrál na loutnu i na virginal. Vyržoval si vlastní kapelu složenou z hudebníků, kteří ho prová-

zeli na každém kroku, a do smrti stihl nashromáždit dvaasedmdesát fléten. Byl to zkrátka harmonický panovník. Thomas More ho v básni velebící korunovaci nazval chloubou své doby. Dalo se však s jistotou tvrdit, že zahájí nový zlatý věk, v němž se bude dařit všem lidem dobré vůle?

Jindřich byl elegantní mladík, urostlý a hezký. Měřil něco přes šest stop (180 centimetrů) a doslova se tyčil nad většinou svých poddaných. Někdo o něm napsal, že „když kráčí, země se pod ním chvěje“. Vynikal v zápase, lukostřelbě, sokolnictví a rytířských kláních. Tři čtvrtě roku po korunovaci uspořádal turnaj, při němž mohly být slavně předvedeny vynikající rytířské výkony. Vyjel sice na kolbiště v přestrojení, avšak přesto byl brzy poznán. Stejně jako Tomáše Akvinského četl i Maloryho a dobře věděl, že dobrý král musí být statečný a bojovný. Protivníka je přece nutné srazit kopím nebo mečem. Nelze zaváhat ani ustoupit. Jde totiž o čest. Rytířské klání kromě toho dávalo do jisté míry okusit, jak chutná válka, a nový král se tudíž obklopil mladými pány, kteří dychtili po pořádném boji. Angličtí šlechtici planuli touhou, aby si pořádně protáhli svaly a rozbouřili krev.

Když král nepořádal turnaje, oddával se lovu. O svých loveckých výpravách pak vyprávěl řadu dnů a nakonec měl stáj se dvěma sty koňmi. Lov přece vždy byl a dosud je zábavou králů. Zároveň šlo o jakousi válku vedenou proti nějakému nepříteli a o bitevní pole, na němž o výsledku rozhodovaly rychlost a přesnost. Jindřich VIII. měl svůj obvyklý pokřik: „Hola! Hola! No tak, hochu! Buď hodný!“ A když jelen padl, rozřízl mu hrdlo, rozpáral břicho, vrazil mu ruku do útrob a poté své společníky pomazal krví uloveného zvířete.

Po svém boku však měl i starší a usedlejší muže. Byli to páni zasedající v Královské radě, většinou už od dob předcházejícího panovníka. Kancléřem zůstal canterburský arcibiskup William Warham. Úřad lorda strážce tajné pečeti nadále zastával winchesterský biskup Richard Foxe. Na svých místech zůstali rovněž další přední biskupové – durhamský, rochesterský a norwichský. Mělo-li se království nadále ubírat svou ustálenou cestou, bylo nutné mladému králi poskytovat dobré rady a řídit ho. Jestli takové doporučení přijme a podřídí se vedení, byla ovšem jiná věc.

Příslušníci yorského rodu, kteří zůstali naživu, se poté, co museli po léta snášet lhostejnost, nebo dokonce nepřátelství předcházejícího krále, opět dočkali přízně. Jindřich VII. se prohlašoval za lancasterského nápadníka

trůnu. Ačkoli po korunovaci pojal za choť Alžbětu Yorskou, zůstával vůči soupeřícímu královskému rodu podezřavým a nasupeným. V té době však byla po dynastických zápasech z předcházejícího století prohlášena zásadní jednotu království.

Starší členové rady pak využili příležitosti, jež se jim tím naskytla, a odstranili několik „nových lidí“, jimž Jindřich VII. dopomohl k vysokému postavení. Jeho dva nejspolehlivější rádčové či důvěrníci byli zatčeni a uvrženi do žaláře. Sira Richarda Empsona a sira Edmunda Dudleyho spojovali s vymáháním finančních požadavků předcházejícího panovníka, ale kromě toho se stali terčem všeobecné zášti a nedůvěry biskupů i starší šlechty. Byli obviněni z jen obtížně představitelného zločinu „nepřímé velezrady“, jíž se údajně měli dopustit na mladém králi, a poté popraveni. Sice ani zdaleka není zřejmé, zda se Jindřich VIII. vůbec nějak podílel na počínání, které v podstatě bylo justiční vraždou, avšak přesto bylo nutné, aby je sám oficiálně schválil. Stejných metod při odstraňování nepřátel pak ale užíval v jiném období svého panování.

Jindřich VIII. se v každém případě vyznačoval nevypočitatelnou povahou. Měl všechny vrozené předpoklady, jaké má mít král. Dovedl sice být velkorysý a velkomyslný, avšak přesto zároveň podléhal svévoli a vrtkavosti. Španělský velvyslanec sdělil svému králi, že „upřímně řečeno panovník není považován za společenskou osobu“. Jeho francouzský kolega po nějaké době prozradil, že se v králově přítomnosti nemůže objevit bez obav z násilí na své osobě.

Leccos napoví výbuch králova temperamentu, jímž se záhy projevila jeho pravá povaha. V létě roku 1509 došel list od francouzského krále. Ludvík XII. v odpovědi na dopis, ježž mu údajně zaslal nový anglický král žádal jím o mír a přátelství. Jindřich VIII. jej však ve skutečnosti nenapsal. Jeho jménem byl odeslán Královskou radou. Mladý panovník se kvůli tomu rozzuřil. „Kdo napsal ten list?“ tázal se naléhavě. „Já že žádám mír od francouzského krále, který se mi neodvážá podívat do očí, a už vůbec ne vést proti mně válku!“ Dotklo se to královy hrdosti. Francii považoval za odvěkého nepřítel. Z území, jež kdysi patřila anglickým králům za průlivem La Manche, zbývalo už jen město Calais. Jindřich dychtivě toužil domoct se zpět svých starých práv a od chvíle, kdy byl korunován, pohlížel na Francii jako na kořist, jíž je třeba se zmocnit. Válka totiž nebyla jen pouhá zábava, nýbrž také dynastická povinnost.

Slasti míru však měl teprveokusit. Zdědil království, v němž vládl klid a pořádek, a kromě toho také velký poklad, který shromáždil jeho otec. Jindřich VII. mu odkázal něco přes 1 250 000 liber, což můžeme s klidem přirovnat k jmění v hodnotě dnešních 380 000 000 liber. To vše však mělo být záhy rozházeno, neřku-li rovnou promrháno. Mezi lidmi se říkalo, že mladý král věnuje příliš mnoho času různým zábavám a kratochvílím, takže mu pak už nezbývá na záležitosti království. Takové tvrzení ovšem nemusíme brát doslova. Jak jsme viděli na příkladu s listem francouzského krále, učení biskupové dávali přednost tomu, aby se jim jejich pán nemíchal do vážných jednání.

Rozhodně bylo nutné brát v úvahu bezprostřednější okolnosti. Na konci ledna roku 1510 přišly na Kateřinu Aragonskou silné porodní bolesti. Nakonec se jí narodila mrtvá dcerka. Královna však poté očividně očekávala další dítě, a přípravy na královský porod tudíž pokračovaly. Bylo to zbytečné. Královnino břicho splasklo, důvodem nebyla gravidita, nýbrž nějaká infekce. Oficiálně sice rozhlásili, že potratila, avšak přesto se šušovalo, že je asi neplodná. Nic horšího anglickou královnou snad ani nemohlo potkat. Nepodložené pověsti vyvrátila tím, že prvního dne roku 1511 přivedla na svět syna, novorozenec však dva měsíce nato zemřel. Kateřině sice možná bylo souzeno, aby byla nešťastná, avšak král nakonec přesto pojal podezření, že jde o něco mnohem horšího, než je pouhá nepřízeň osudu.

Jindřich VIII. mezitím už začal zanášet. Na počátku roku 1510, to znamená v době, kdy královna musela snášet utrpení způsobené zdánlivým těhotenstvím, se utěšoval s Anne Staffordovou. Ta patřila ke královniným dvorním dámám a byla rovněž vdaná. Byla sestrou vévody z Buckinghamu a ten velmož velice dbal o čest svého rodu. Anne poslali do kláštera a sám Buckingham se po prudkém sporu s králem vzdálil ode dvora. Kateřina Aragonská se o tom přirozeně dověděla a postavila se na vévodovu stranu. Nevěrou, jíž se choť dopustil s jednou z jejích sloužících, se cítila zostuzena. Domácnost už beztak dost sužovalo klamání a vzájemné hašteření. Další milostná dobrodružství však králi možná prošla, aniž si jich kdo všiml. Manželka dvorního zlatníka, paní Amadasová, po čase vydávala za jistou věc, že za ní král tajně docházel do domu v Thames Street, který patřil jednomu z předních dvořanů.

Všechny hříchy způsobené chtíčem však lze odpustit. V prvních dnech roku 1511 se Jindřich VIII. vydal na pouť k svatyni Panny Marie Walsing-

hamské v Norfolku. Podle dochovaných zpráv kráčel – bosý a na zapřenou – po poutnické cestě, poněvadž se chtěl modlit za to, aby zůstal naživu jeho neduživý novorozený syn. V létě téhož roku vykonal pouť ke svatyni Mistra Johna Schornea v North Marstonu v Buckinghamském hrabství. Zmíněný muž byl farářem v tamní vsi, dosáhl pověsti svatosti a lidé se za ním vydávali, aby se dočkali zázračného uzdravování. Říkalo se o něm, že zaklel ďábla v botu.

Jindřich VIII. tudíž ve všem všudy zůstal věrným synem církve. Přinejmenším v tom připomínal drtivou většinu svých poddaných. Benátský velvyslanec ve zprávě zaslané domů psal, že „všichni chodí každý den na mši a veřejně odříkávají mnoho otčenášů – přičemž ženy mají v rukou dlouhé růžence“. Na začátku panování Jindřicha VIII. katolická církev v Anglii vzkvétala. Znovu nalezla energii a cíl. Například na jihozápadě země se prudce zvýšil počet nově stavěných a opravovaných kostelů. Větší pozornost byla věnována úrovni kázání. A tam, kde předtím shromáždění věřící klekávali na podlaze pokryté rákosem, se před kazatelnou začínaly objevovat lavice.

Šlo o církve řídicí se prastarými zvyky a dodržující odvěké obřady. Například na Velký pátek se „přilézalo ke křížku“. Dva kněží drželi za hlavním oltářem zahalený krucifix a přitom se zpívala responsoria; poté jej odhalili a postavili na třetí stupeň před oltářem, k němuž se pak duchovní plížili po čtyřech a nakonec jej políbili. Načež byl kříž za zpěvu hymnů snesen k shromážděným věřícím, kteří před ním poklekali a líbali jej. Nakonec krucifix zahalili do plátna a položili do „hrobu“, kde zůstal až do triumfálního vynětí na Boží hod velikonoční ráno. Tehdejší věk se vyznačoval koledami, zasvěcenými svátky, relikviemi, poutěmi a zázraky.

Stará víra stejně jako na teologii spočívala na obřadech společenství věřících. Rozhodujícím okamžikem projevované zbožnosti byla zázračná transsubstanciace při mši, při níž se chléb a víno proměňovaly v tělo a krev Páně. Náboženský život byl udržován svátostmi, jež uděloval sbor náležitě vysvěcených kněží, kteří byli zavázáni především poslušností vůči papeži. Věřící byli povinni chodit o nedělích a zasvěcených svátcích na mši, zpovídat se a nejméně jednou za rok přistoupit ke svatému přijímání. Nejvíce ze všeho se věřilo v očistec, čímž se živí přimlouvali za duše zemřelých, aby zkrátili jejich utrpení – samotná stará církev představovala společenství živých a mrtvých.

Mocnými přímluvci byli rovněž světcí, které všichni uctívali jako ochránce a dobrodince. Svátá Barbora své ctitele chránila před hromy a blesky a svátá Gertruda zaháněla myši a krysy, svátá Dorota chránila byliny, kdežto svátá Apolóna zbavovala bolesti zubů, svatý Mikuláš chránil věřící před utopením a svatý Antonín držel ochrannou ruku nad sviněmi. Nejmocnějším přímluvcem byla Panna Maria, jejíž zobrazení, obklopené planoucími svícemi a vůní kadidla, bylo možné nalézt všude.

Kostely tudíž byly plné obrazů, soch a světel. Například v Londýně měly celé pokladnice, truhly plné stříbrných svícňů a kadidelnic, jakož i krucifixů, kalichů a patén z téhož kovu. Hlavní oltáře a letnery, dřevěné přepážky oddělující chrámový chór od lodi jakož i kněze od shromážděných věřících, bývaly pravými zázraky umění a řemesla. Malířská a plastická zobrazení Ježíše Krista a Panny Marie, svatých patronů a místních světců zdobila každé volné místo. Jejich postavy krásily diadémy a náhrdelníky s drahými kameny, na prstech měly navlečené prsteny a byly oděny zlatohlavem. V některých kostelech dokonce vystavovali rohy jednorožců nebo pštrosí vejce, které měly vzbuzovat obdiv.

Lidští představitelé církve ovšem možná byli poněkud křehčí. Stav duchovenstva však přesto byl zdravý, alespoň pokud to dovoľovala lidská přirozenost. Samozřejmě bylo možné narazit na neschopné a nerozumné kněze, avšak přesto se vůbec neprojevovaly ani všeobecný úpadek, ani žádná zvláštní zkaženost kněžského úřadu. V té době bylo v církevních řádech víc mužů a žen než kdy v předcházejícím století a po vynálezu knihtisku se vyrojila záplava náboženské literatury. V období od roku 1490 do roku 1530 vyšlo asi osmadvacet vydání *Hodinek Blahoslavené Panny Marie*. Náboženské kongregace, které byly zakládány, aby vybíraly peníze na dobročinnost a modlily se za duše zemřelých, nebyly nikdy oblíbenější – představovaly institucionální aspekt náboženského společenství.

Samozřejmě se našli horliví reformátoři, kteří si přáli oživit křesťanského ducha pohřbeného pod zlatou krustou rituálů a tradiční zbožnosti, a skutečnost, že se takové vřelé hlasy ozývaly prakticky ze všech stran, vlastně potvrzuje, do jaké míry byla církev na začátku 16. století zdravá. V zimě roku 1511 vystoupil děkan John Colet na kazatelnu své katedrály svatého Pavla v Londýně a kázal shromáždění významných duchovních z celého království o nutnosti náboženské reformy. Totéž pak zopakoval shromáždění

vysoce postaveného duchovenstva v canterburské kapitule. Tam prohlásil: „Stav církve ještě nikdy nevyžadoval tolik vašeho úsilí.“ Nastal čas k „reformaci čili nápravě církevních záležitostí“. To slovo sice padlo, avšak takový čin byl přesto nemyslitelný. Colet výrazem „reformace“ mínil zlepšení kvality, a tudíž i pověsti kněžstva.

Sám sice pohrdal některými primitivnějšími pověrami rozšířenými mezi prostým katolickým lidem, například uctíváním svatých ostatků a zneužíváním modliteb coby kouzelných zaříkání, avšak přesto ani v nejmenším nepochyboval o člancích víry či o teologickém učení. V takových záležitostech církev neznala slitování. V květnu roku 1511 bylo v Tenderdenu v kentském hrabství šest mužů spolu se čtyřmi ženami udáno pro podezření z kacířství, poněvadž mimo jiné tvrdili, že Svátost oltářní není tělo Kristovo, nýbrž jen obyčejný chléb. Všichni byli donuceni, aby se zřekli všeho, co hlásali, a kromě toho je odsoudili, aby až do smrti nosili znamení planoucí otepi. Dva muži však byli upáleni za zločin spočívající v tom, že se odřekli kacířství, ale vzápětí do něho znovu „upadli“ – sice se káli, avšak poté se opět znovu vrátili ke svým starým bludům. Latinský sekretář Jindřicha VIII., italský duchovní jménem Ammonius, zajisté s trochou nadsázky, napsal: „Nedivím se, že se zvýšila cena otýpek, poněvadž spousta heretiků udržuje každodenní požár, avšak přesto se místo nich objevují jiní.“

Osudy samotného Ammonia jsou svědectvím toho, že církev ještě zajišťovala přístup ke královské přízni. Svrchovaným vtělením pravdivosti takového tvrzení se stal Thomas Wolsey. Ten přišel ke dvoru přičiněním lorda strážce tajné pečeti biskupa Foxe a patrně hned po příchodu udělal na mladého krále dojem svou nezlomnou vytrvalostí a zvládáním záležitostí až do nejmenších podrobností. Na jaře roku 1511 už vyřizoval listy a účty podle králových příkazů, čímž prakticky obcházel zavedené složité procedury. Nadále sice zůstával pouhým lincolnským děkanem, avšak přesto už poskytoval Jindřichovi doporučení v mezinárodních a církevních záležitostech.

Shůry mu byly dány vlídnost i píle a jeho vynalézavost neznala mezí – dělal, co si král přál, a vše vyřizoval rychle. Královy názory přijímal za své. Wolsey zkrátka byl – podle slov jeho vlastního dveřníka George Cavendishe – „tím nejsvědomitějším a nejochotnějším členem celé rady, který prosazoval výhradně královskou vůli a libost bez ohledu na to, o jaký případ šlo“. Bylo mu osmatřicet let a byl o celou generaci mladší než staří biskupové,

kteří zasedali v Královské radě. Byl člověkem, jemuž mladý král mohl důvěřovat a na kterého se mohl spolehnout. Wolsey vstával denně ve čtyři hodiny ráno a dokázal pracovat nepřetržitě celých dvanáct hodin. Cavendish píše, že jeho „pán ani jednou nevstal, aby se šel vymočít či aby něco snědl“. Když byl hotov s prací, odebral se na mši, a než se uchýlil do soukromí, pojezd lehkou večeří.

Wolsey se tudíž stal nástrojem královny vůle, a to neplatilo o nic méně v prosazování panovníkových ambicí zaměřených proti Francii. V listopadu roku 1511 se Jindřich VIII. připojil k Svaté lize uzavřené papežem a tchánem, španělským králem Ferdinandem, která umožňovala, aby s papežským souhlasem mohli napadnout Francii. Jindřich VIII. toužil po válce a nějaká záminka k zahájení boje se samozřejmě jako vždy snadno našla. V tehdejší době byl jako důvod k zahájení nepřátelství oficiálně uveden vpád francouzských vojáků do Itálie. Následujícího měsíce bylo v klášteře černých mnichů neboli dominikánů v Ludgateu pro krále uspořádáno vánoční představení, v němž mu předvedli umělého lva a antilopu. Čtyři rytíři vyjeli na koních proti čtyřem mužům oděným za „*woodwoos*“, totiž divé lesní muže. Šlo o podívanou vychvalující boj. Několik měsíců nato vydal parlament výnos nařizující, že se všichni mužští potomci musí cvičit v umění lukostřelby.

V tehdejších rozhodujících okamžicích se králi dostalo rozporuplných rad. Biskupové a dvořané zasedající v Královské radě doporučovali, aby před nebezpečím a náklady spojenými s válkou vedenou proti Francouzům byla dána přednost míru. Mnozí duchovní naklonění nutným reformám se bytostně stavěli proti vedení války a litovali, že se zlatý princ věstící mír musí tak brzy změnit ve řvoucího lva války. Colet z kazatelny v katedrále svatého Pavla hlásal, že „nespravedlivý mír je lepší než ta nejspravedlivější válka“. Holandský humanista Erasmus Rotterdamský, který v té době pobýval v Cambridgi, napsal, že „lidé stavějí města, kdežto bláznovství vládařů je nič“.

Avšak stará šlechta a mladí páni z králova nejbližšího okolí prosazovali boj a slávu, jíž se chtěli pokrýt ve spojení uzavřeném proti odvěkému nepříteli se Španělskem. Kateřina Aragonská, která se ujala úřadu španělského velvyslance u anglického dvora svého chotě, byla rovněž pro válku s Francií. Tím jen plnila vůli svého otce. Síly nebyly vyrovnané, zvláště když je z rovnováhy vychylovala Jindřichova touha po válečných počtech. Král si ze

všeho nejvíc přál, aby se stal „statečným rytířem“ v duchu artušovské tradice. Takový měl být osud opravdového krále. A co záleželo na skutečnosti, že právě to se v Anglii mělo stát počátkem řady špatných sklizní, jež způsobily, že zdrazil chléb a život se octl ve větším ohrožení? Jindřichově vůli nemohl nikdo odporovat. Copak nebyl při korunovaci prohlášen za francouzského krále? Chtěl znovu prosadit své dědické právo.

V dubnu roku 1512 Anglie vyhlásila Francii válku a loďstvo, které mělo 18 válečných lodí, bylo připraveno přepravit 15 000 mužů do Španělska, z něhož poté měli vpadnout na nepřátelské území. Anglické vojsko tam přistálo začátkem léta. V zemi však pro ně nebyly připraveny žádné stany ani zásoby. Vojáci museli rozbít ležení na polích a pod keři bez ochrany před prudkými dešti. Roční období přinášelo nesnesitelné a zhoubné ovzduší, přičemž ohrožení ještě víc zesilovalo silné španělské víno. Muži chtěli pivo, ale to nebylo nikde k sehnání.

Brzy se rovněž ukázalo, že je Ferdinand podvedl, poněvadž vůbec neměl v úmyslu uskutečnit vpád do Francie, ale chtěl jen to, aby mu anglické vojsko střežilo hranici po tu dobu, co povede samostatnou válku proti Navarrskému království. Jak napsal jeden anglický velitel svému králi, Ferdinand sice vedl krásné řeči, ale skutek utek. Úplavice si vyžádala celou řadu obětí, a v důsledku nemoci a nedostatečného zásobování proviantem se začaly množit řeči a hrozby týkající se vzpoury. V říjnu téhož roku anglické vojsko nakonec odplulo zpět domů. „Angličané nezažili válku tak dlouho,“ prohlásila dcera císaře Maxmiliána I., „že s ní z nezvyku vůbec nemají zkušenost.“ Mladý král tím byl znectěn a zároveň zrazen. Jindřicha VIII. pokrytectví a licoměrnost jeho tchána rozhořčily a vinu za utrpené fiasko zřejmě do určité míry připisoval Kateřině. Do Říma brzy došly zprávy, podle nichž si přál „zapudit“ svou choť do značné míry proto, že mu – jak se ukázalo – nebyla s to dát živého dědice, a pak se znovu oženit.

Přesto se však za žádnou cenu nechtěl smířit s pokořením, jež zažil ve Španělsku, a vzápětí začal připravovat vojenskou výpravu, jíž by sám osobně velel. Měl v úmyslu vést rozsáhlé tažení a rozsahem dosažených vítězství se vyrovnat Jindřichovi V. Jakožto feudální pán svolal své šlechtice a jejich ozbrojený doprovod. Znovu se vrátily časy bitvy u Azincourtu. Brzy navrátil Thomasi Howardovi titul vévody z Norfolku, který kdysi patřil jeho otci, a svému partnerovi z rytířských turnajů Charlesi Brandonovi udělil titul

vévody ze Suffolku, čímž oběma vojevůdcům dodal náležité důstojnosti. Měl-li však napodobit statečné činy středověkého krále, potřeboval k tomu lidi i materiál. Wolsey se proto fakticky stal jakýmsi ministrem války. Právě on zorganizoval loďstvo a týlové zabezpečení pro 25 000 mužů, kteří měli pod královým praporem odplout do Francie. Jindřich VIII. v té době začal Wolseyho považovat za nepostradatelného. Jeho služebník se stal yorským děkanem, což představovalo další stupeň jeho nezadržitelného vzestupu.

Hlavní síly králova vojska odpluly na jaře roku 1513 a několik týdnů nato je následoval on sám. Přistál v Calais s tělesnou stráží, která měla 300 mužů, a s průvodem 155 kněží a se sborem zpěváků královské kaple. Po silnici za ním vezli na východ velkolepě zdobené lože, které večer co večer postavili ve stanu ze zlatohlavy. Král měl celkem jedenáct stanů, jež byly navzájem propojeny – jeden z nich byl určen pro kuchaře a jeden pro kuchyni. Na každém kroku ho doprovázelo čtrnáct mladíků ve zlatých kabátcích. Rolničky na koňském postroji měl rovněž ze zlata. Nejnádhernější z královských stanů byl zdoben zlatými dukáty a florény. Pečlivě dbal o to, aby předváděl nejen svou vznešenost, ale i statečnost. Jindřich VIII. uzavřel spojenectví s císařem Svaté říše římské Maxmiliánem I., jehož doména alespoň podle jména zahrnovala většinu střední Evropy, ale zároveň chtěl vznášet nárok na císařské důstojenství sám pro sebe. Už stačil zařídit, aby byla zhotovena „bohatá koruna ze zlata vykládaná velkým množstvím vzácných drahých kamenů“, které se začalo říkat „císařská“ a časem se stala výrazem jeho vlády nejen nad celou Británií, ale i nad církví na území podléhajícím jeho panství.

Boje v samotné Francii byly do značné míry bezvýznamné. V létě roku 1513 anglické vojsko oblehlo městečko Théroouanne ve Flandrech; přihnal se na ně oddíl francouzské jízdy, došlo k přestřelce, načež útočníci ustoupili zpět. Ujížděli tak rychle, že se střetnutí dostalo názvu bitva Ostruh. Sám Jindřich VIII. zůstal v týlu a boje se vůbec nezúčastnil. Nešlo sice o příliš slavné vítězství, avšak vítězství to přesto bylo. Když se Théroouanne nakonec poddal, královi sborová zpěváci zapěli slavné „Te Deum“.

Anglická pěchota a jízda se poté přesunuly k Tournai, aby oblehly mnohem skvělejší trofej, než kterou se v létě roku 1340 nepodařilo získat Eduardu III. Město padlo do týdne po jejich příchodu. Jindřich VIII. do něho vložil posádku a zesílil citadelu a kromě toho požadoval, aby místním biskupem byl ustanoven Thomas Wolsey. Na oslavu vítězství se konaly tři-

týdenní turnaje, taneční zábavy a hlučné hostiny, při nichž se společně volně bavily osoby z Maxmiliánova a Jindřichova dvora. Poté se král s velkou slávou odebral zpět do Anglie.

Náklady na krátkou válku však přesto byly obrovské, poněvadž pohltily většinu pokladu, který synovi odkázal Jindřich VII. Wolsey přesvědčil parlament, aby poskytl finanční podporu, což vlastně byla daň z hlavy uvalená na všechny dospělé muže, která samozřejmě – jak se ukázalo – byla proti mysli všem a dala se jen obtížně vybírat. Bylo nad slunce jasnější, že si Anglie nemůže dovolit vést válku na takové úrovni, jak to dělají větší evropské mocnosti. Francouzský král měl třikrát tolik poddaných a rovněž trojnásobné zdroje a španělský šestkrát tolik poddaných a pateronásobné příjmy. Ambice Jindřicha VIII. a touha po slávě zdaleka přesahovaly jeho možnosti.

Skutečnou palmu vítězství si však král v roce 1513 rozhodně odnesl na jiném místě. Skotové byli neklidní a projevovali ochotu zase jednou potvrdit své odvěké spojenectví s Francouzi. Panovaly obavy, že Jakub IV. je schopen vpadnout do Anglie, dokud je její král zaneprázdněn jinde. A to se také stalo. Na přípravách k boji se podílela samotná Kateřina. Napsala svému choti, že je „strašně zaměstnána zhotovováním standart, praporců a odznaků“, a sama osobně vedla vojsko na sever, kde se schylovalo k bitvě. Vítězství však přišlo dřív, než stačila dorazit na místo. Jakubu IV. se sice podařilo proniknout v čele vlastních vojáků přes hranici, avšak anglické vojsko pod velením letitého Thomase Howarda, hraběte ze Surrey, jejich náporu přesto odolalo a nakonec je porazilo. Sám skotský král zůstal ležet mrtvý na bitevním poli a básník John Skelton napsal, že „u floddenských výšin naše luky a halapartny pobily veškerý výkvět jejich slávy“. Padlo celkem 10 000 Skotů. Potrhaný kuršit – což byla suknice nošená přes zbroj – skotského krále, celý potřísněný krví, poslali Jindřichovi VIII. do Tournai. Kateřina poslala svému choti zprávu o vítězství a tvrdila v ní, že bitva svedená na poli u Floddenu „je pro Vaši Milost i celé vaše království tou největší poctou, jaké lze dosáhnout, a to tím větší, podaří-li se vám snad získat francouzskou korunu“. Jindřich VIII. se tedy stal skutečným pánem svého království.

2.

Celý v šarlatu

Richard Hunne byl zámožný kupec, jemuž na jaře roku 1511 zemřel novorozený synek. Farář jeho kostela ve Whitechapelu Thomas Dryfffield si vyžádal křestní roušku mrtvého dítěte jakožto „pohřební dar“ – šlo o odvěkou ofěru náležející při pohřbu knězi. Hunne se však odmítl starým zvykem řídit. Rok nato byl předvolán do Lambethského paláce, v němž ho soudili pro neposlušnost, přesto však odmítl zaplatit, co sám považoval za nenáležitý poplatek. Když na konci roku přišel do svého farního kostela na nešpory, Dryfffield ho oficiálně vyobcoval z církve. Křičel na něho: „Hunne, jsi prokletý a prokletým zůstáváš.“

To ovšem byla vážná věc. Od té doby nikdo nesměl s Hunnem udržovat obchodní styky. Byl by zůstal vyřazen ze společnosti, protože by nikdo nechtěl být spatřen s exkomunikovaným člověkem. Kromě toho by ho samozřejmě čekalo věčné zatracení v plamenech pekelných. Kupec se však nedal a naopak obvinil faráře, že ho pomluvil. Rovněž napadl právoplatnost rozsudku církevního soudu, který ho předtím uznal vinným. Jeho pře se poté chopili právníci a po dobu následujících dvaadvaceti měsíců ji ponechávali nerozhodnutou. Na podzim roku 1514 biřiči vyslaní příslušnými církevními institucemi provedli v Hunneově domě důkladnou prohlídku, při níž našli řadu kacířských knih psaných anglicky. Samotného majitele odvedli do Lollardské věže na západním konci hřbitova u Svatého Pavla, v níž byl v zimě téhož roku nalezen oběšený. Londýnský biskup prohlásil, že dotyčný heretik pod tíží doléhající kajícínosti a pocitu viny spáchal sebevraždu. Kupcovi stoupenci však obvinili církev z vraždy. Podle slov autora protestantské

martyrologie Johna Foxe „měl železným řetězem zlomený vaz a zranění na dalších částech těla, po jejichž způsobení byl svázán vlastním opaskem“.

Ještě předtím, než Hunnovu mrtvolu spálili ve Smithfieldu coby tělo „ohavného“ kacíře, však byla svolána koronerova porota, aby rozhodla, jaká byla příčina jeho smrti. Ta pak v únoru roku 1515 dospěla k výroku, že se tři duchovní – mezi nimi i kancléř londýnského biskupa William Horsey – dopustili vraždy. Biskup ihned napsal Thomasi Wolseymu a požadoval vyšetření případu nezaujatými osobami – oznámil kardinálovi, že Londýňané jsou natolik „zlovolně naklonění“ kacířství, že jeho podřízeného nevyhnutelně čeká odsouzení, dokonce i kdyby byl „neviný jako Ábel“.

Král poté nařídil, aby se soudní vyšetřování konalo v královském sídle Baynard's Castle na severním břehu Temže u Blackfriars neboli kláštera dominikánů a londýnský biskup při té příležitosti odsoudil porotce jako „falešné, krivopřísežné a podlé zbabělce“. Načež zasáhl Jindřich VIII., udělil Horseymu a ostatním milost a nařídil svému právníkovi, aby je prohlásil za nevinné spácháním údajného zločinu. Horsey potom ve spěchu odjel z Londýna do Exeteru. Na první pohled se mohlo zdát, že tím celá věc skončila.

Přesto však měla závažné důsledky. Tři roky předtím, v roce 1512, byl při zasedání parlamentu schválen návrh zákona vyžadujícího, aby duchovní s nižším svěcením odsouzení pro vraždu byli zbaveni „výsady duchovenstva“, která znamenala, že osoby tohoto stavu měly být souzeny církevními soudy a neměl jim být ukládán trest smrti. Nižší svěcení bylo běžné v nižších církevních kruzích, například mezi lektory a jáhny. Za vypjatých okolností provázejících Hunneův případ takové opatření nabylo nového nečekaného významu. Winchesterský opat v té době kázal lordům zasedajícím v horní sněmovně, že zákon z roku 1512 je proti zákonu Božímu a svobodám církve. Text, z něhož v kázání vycházel, byl vzat z První knihy Paralipomenon/Letopisů: „Nesahejte na mé pomazané/Nedotýkejte se pomazaných mých.“*

Představitel londýnských žebavých mnichů a jeden z Jindřichových duchovních rádců Henry Standish s ním však nesouhlasil. Naopak tvrdil, že žádný králův čin nemůže být předpojatý proti církvi a ta že fakticky začala

* Ekumenický překlad pro větší srozumitelnost a kralický kvůli dobové patině – platí pro celý text. (Pozn. překl.)

podléhat králově jurisdikci. Tím věc nabyla zásadního významu. Vnucovaly se totiž různé otázky: Mohl by třeba světský soud volat k odpovědnosti duchovenstvo? Mohl by světský představitel případně zadržet nějakého biskupa vysvěceného podle Božího ustanovení? Standish byl povolán, aby stannul před shromážděním vysoce postaveného duchovenstva a zodpovídal se ze svých názorů, ale on se odvolal ke králi a požádal ho o ochranu.

V zimě roku 1515 se v dominikánském klášteře Blackfriars sešli k jednání učení mužové včetně všech soudců země a po důkladném projednání záležitosti se přiklonili na stranu Henryho Standishe – obvinili vysoce postavené představitele kléru, že se dopustili *praemunire*, což znamenalo, že se odvolali k soudu či úřední autoritě za hranicemi země. V daném případě takovými instancemi byli papež a papežská stolice. Thomas Wolsey – který se pouhé tři měsíce předtím stal kardinálem – nabídl oficiální podřízení se králi a zároveň ho požádal, aby případ předložil k rozhodnutí Římu. To sice na první pohled možná vypadá jako nezvykle nevhodná reakce, avšak přesto je pravděpodobné, že si Wolsey a král šli vzájemně na ruku. Poté všichni čekali na královo rozhodnutí. Nastal čas, aby Jindřich VIII. vyhlásil svůj výrok ve věci Henryho Standishe.

Předstoupil před shromážděné právníky a duchovní a učinil následující prohlášení: „Z Božího ustanovení a z Boží milosti jsem anglickým králem a angličtí králové v minulých časech nad sebou nikdy neměli nikoho kromě samotného Boha. Proto dobře vězte, že v této věci budeme zachovávat práva naší Koruny a naší světské jurisdikce stejně jako ve všech ostatních.“ Standishovy názory se tudíž dočkaly potvrzení.

V tom sice snad lze spatřovat první krok velké reformace ze 16. století, avšak král přesto neříkal nic nového. Zákon nedovolující papeži obsazovat neuprázdněná obročí, který byl přijat v roce 1351 za panování Eduarda III., stanovil, že Svatá anglická církev je odlišná od církve „římského papeže“. Na konci 14. století byl Richard II. prohlášen za absolutního vládce na svém území. Jindřich VII. skutečně znovu a znovu napadal postavení církve tím, že vysoce postavený klérus obesílal k soudu kvůli *praemunire* – dával tak najevo, že si ve svém království nepřeje žádnou jinou svrchovanou moc, a při jmenování biskupů se raději přikláněl k teologům než k právníkům. Papež však nijak nezasáhl.

Když londýnský biskup v listu adresovaném Wolseymu obvinil své stádce,

že zcela propadlo kacírství, zašel sice možná příliš daleko, avšak za tehdejších okolností to přesto bylo přehánění, jež mu bylo možné oprávněně odpustit. Církevní představitel se prostě odvolával na skutečnost, že mezi Londýňany se udržovala dlouhá a nevykořenitelná tradice antiklerikalismu. Neustále se ozývalo volání po nápravě církve nebo jejím podřízení králi a duchovní byli vystavováni útokům přinejmenším od 14. století. Parlamenty zasedající v 70. a 80. letech téhož období chtěly odstranit duchovní z vysoce postavených úřadů a za Rolnického povstání v roce 1381 dav připravil o hlavu canterburského arcibiskupa. Představitelé církve, ať už vysoce postavení či prostí, byli obviňováni ze smilstva a cizoložství, bavili se sokolnictvím a lovem, měli dlouhé vlasy, vysedávali v tavernách a kromě toho nosili meče a dýky. V dřívějším století se těchto všeobecně známých nářků chopili Chaucer a Langland. Avšak takové zlořády a taková těžká obvinění byly přirozené a nevyhnutelné v případech tak prastaré instituce. Římská církev totiž vždy potřebovala obnovu a obrodu.

Král promluvil jednoho zimního večera v Baynard's Castle a Wolsey před ním poklekl. Prelát se však už stal mocným. Na podzim roku 1515 mu papež Lev X. na královu žádost udělil rudý kardinálský klobouk. Od té doby chodil oděn celý v šarlatu. Byl však spíš královým než papežovým kardinálem, a tudíž mohl napomáhat výhradně věci královské supremace. Na konci téhož roku ho Jindřich VIII. jmenoval rovněž novým lordem kancléřem, což byl jakýsi první ministr království, do jehož rukou byla svěřena i Velká pečeť. Ovládal Královskou radu. Jeho rukama napříště procházela všechna poselství určená místním soudcům či vyslancům. Bez jeho aktivního přispění nebylo možné připravit žádný politický krok. Bez jeho zásahu nešlo obsadit ani jediný významný úřad. „Kdybych se snad chtěl vzdát svého postavení,“ prohlásil, „jsem si jist, že by mi to ani král, ani jeho urození páni nedovolili.“

K řízení vnitřních a zahraničních záležitostí potřeboval značnou dávku vychytralosti a obratnosti. Smrt španělského krále Ferdinanda Aragonského, který zemřel v únoru roku 1516, a nastoupení jeho vnuka Karla, jemuž bylo šestnáct let, s sebou přinesly choulostivé problémy související s mocenskou rovnováhou a mezinárodním vlivem. Už samotné Karlovy tituly dokazují, jak komplikovaná byla politika na evropském kontinentu. Deset let byl nominálním vládcem Burgundska, španělskou korunu přijal pod jménem Karla I. a tři roky nato se jakožto Karel V. stal panovníkem

Svaté říše římské. Jeho země, ležící v jižní a ve střední Evropě, zahrnovaly habsburské dědictví, které mělo ovládat anglickou zahraniční politiku následujících sto let. O nadvládu usiloval rovněž další mladý vladař. František I. přijal v roce 1515 ve věku dvaceti let francouzskou korunu a během tří čtvrtě roku vtrhl s vojskem do severní Itálie a dobyl Milán. To ovšem byl výkon, o jakém si Jindřich VIII. mohl nejméně nechat zdát.

Na Prvního máje roku 1515 anglický král požádal benátského vyslance, aby mu podrobně referoval o Františku I. „Mluvte se mnou chvíli,“ řekl. „Co francouzský král, je vysoký jako já?“ Rozdíl byl vskutku jen nepatrný. „Je také tak udatný?“ To tedy nebyl. „Jaké má nohy?“ Ty měl hubené či „tenké“. Poté anglický král rozevřel kabátec a položil diplomatovi ruku na své stehno. „Podívejte se sem. A také mám na noze pěkné lýtko.“ Po čase říkával, že František I. je Francouz, a tudíž se mu nedá důvěřovat.

Zmínění tři mladí panovníci měli pak až do Jindřichovy smrti usilovat o nadvládu nebo přinejmenším dočasnou převahu, a mezinárodní dějiny té doby sestávají z jejich tahů a protitahů. Docházelo na smlouvy a tajné dohody, na šarvátky a války, na vpády a obležení. Evropa se proměnila v jejich kolbiště. Na dvorech všech tří se hony, rytířská klání a turnaje staly teatrálním výrazem moci. Jenže když vzájemně bojují tři mladí muži, vždy to vede k prolévání krve.

Příchod těchto tří mocných panovníků kromě toho změnil celou evropskou mocenskou rovnováhu, a především nevyhnutelně vedl k poměrnému úpadku autority papeže. Moc králů byla považována za svrchovanou a ovládala církve i šlechtu. Karel V. a František I. měli zůstat vězet ve věčných svárech, poněvadž jejich území spolu sousedila, a bylo na Jindřichovi VIII., aby z jejich soupeření vytěžil maximum. Vždy však mezi nimi nepanovalo otevřené nepřátelství, nýbrž všichni tři se snažili získat prospěch z výhodných zasnoubení a dynastických sňatků. Když se mu dne 18. února roku 1516 narodila dcera, Jindřich VIII. v té velké hře konečně získal alespoň pěšce. Princezna Marie pro svého otce přesto byla velkým zklamáním – doufal totiž v syna a dědice a také se za jeho narození modlil, ale přesto na sobě nedal znát své ohromení. „Oba jsme mladí,“ prohlásil, „a je-li to tentokrát děvče, Bůh ve své milosti dá, že příště to budou synové.“ V tom se však mýlil.

Na jaře roku 1517 se na jedněch vratech katedrály svatého Pavla objevila řezaná cedule, na níž si pisatel stěžoval, že „král a rada prokazují příliš velkou milost cizincům“ a ti „skupují vlnu ke zkáze Angličanů“. To přispělo k vyvolání krvavých výtržností na „zlého Prvního máje“, při nichž se nad slunce jasněji projeví radikalismus a nezkrotnost londýnských davů. Na konci dubna nějaký kazatel vyzval Angličany, aby bránili své živobytí před „cizozemci“, jimiž mínil kupce z Florencie a Benátek i z Janova a Paříže. Wolsey poté, co se dověděl, že – jak se sám vyjádřil – „vaši mladí výtržníci povstanou a vrhnou se na cizince“, nechal poslat pro purkmistra. Takové rušení veřejného pořádku bylo pro státní správu, která neměla po ruce žádné policejní sbory ani stálou armádu, jež by prosadily její vůli, nesmírně nepříjemné.

Purkmistr sice popřel pravdivost všech šířících se zvěstí o pozdvižení, avšak 30. dubna večer 2000 Londýňanů – s učedníky, převozníky a služebníky v čele – přesto vyplenilo domy francouzských a vlámských kupců. Mimoto se zmocnili domu králova sekretáře a ohrožovali osoby usazené v italské čtvrti. Wolsey, který navzdory purkmistrovu ujištění tušil, že dojde k výtržnostem, povolal k jejich potlačení ozbrojené doprovody šlechticů a rovněž nasadil děla a další výzbroj z arzenálu v Toweru. Víc než 400 osob, které se podílely na násilnostech, bylo zatčeno, postaveno před soud a odsouzeno za velezradu. Celkem 13 z nich muselo vytrpět trest spočívající v tom, že byli smýkáni, oběšeni a nakonec rozčtvrceni – jejich zkatované tělesné pozůstatky byly pak rozvěšeny po jedenácti šibenících postavených ve městě.

Zbývající výtržníky v náležitě propracované proceduře s oprátkou na šiji předvedli do Westminsterské síně před krále. Ten seděl na pyšně se tyčícím pódiu, z jehož výše všechny odsoudil k trestu smrti. Poté Wolsey padl na kolena a úpěnlivě ho prosil, aby projevil milosrdenství, zatímco sami zatčení volali: „Milost! Milost!“ Nakonec se panovník dal obměkčit a všem udělil milost. V té chvíli všichni shodili oprátky a – jak napsal jistý londýnský kronikář – „křepčili radostí“.

Šlo o téměř ztracenou věc, která se sice na poslední chvíli vyřešila, avšak přesto nemá smysl zastírat, že mezi dvorem a lidmi z města vládly neskrývané pohrdání, a dokonce otevřená nenávisť. Šlechta nedůvěřovala prostým lidem a pohrdala jimi a oni jí spláceli stejnou měrou. Převládalo přesvědčení, a do jisté míry oprávněně, že biskupové a duchovenstvo vůbec se staví

na stranu urozeného panstva a odpor, jež k nim pociťovalo město, měl sehrát určitou roli v náboženských změnách, k nimž došlo v pozdějších letech. Samotný Londýn byl s to vyvolat výtržnosti a plodit rozkol a kromě toho byl pro krále a jeho radu trvalým zdrojem neklidu.

Pouhých několik týdnů po výše uvedených výtržnostech dolehla na město Londýn a na celou zemi jakási neznámá choroba. Na začátku léta roku 1517 se začala šířit horečka provázená silným nepříjemně páchnoucím potem. K tomu se přidružily ostré bolesti v zádech a ramenou, jež poté přešly do jater, načež následovala celková strnulost a spánek, který nezřídka končil smrtí. Onemocnění s rychlým a nemilosrdným průběhem vešlo ve známost pod názvem potní nemoci, a protože očividně napadalo pouze Angličany, v některých městech, například v Calais a v Antverpách, se mu říkalo „*sudor Anglicus*“ (anglický pot). Kromě toho se nazývalo rovněž „Poznej, kdo je tvůj pán“ nebo „Boží navštívení“. Zemřely na ně desetitisíce osob. Tehdejší lékař, doktor Caius, vylíčil, jak „některé zabilo hned, jakmile otevřeli okna, jiné, když si hráli s dětmi ve dveřích vedoucích na ulici, další skosilo za hodinu a mnohé za dvě a přinejlepším těm, kdo se s potěšením naobědvali, přineslo smutnou večerí“. Náhodné setkání na ulici, žebrák klepající na dveře či polibek na tvář – to vše mohlo přinést smrt.

Mor se možná držel i v samotných domech. Erasmus Rotterdamský si stěžoval, že podlahy v anglických obydlích bývají pokryty rákosem, v němž se drží „chrchle, zvratky, psí i lidské výkaly, vyšplíchané pivo, kousky ryb a další odpornosti, o nichž je lépe pomlčet“. Jakmile se změnilo počasí, šířily se výpary škodlivého povětří. V ulicích otevřené stoky odváděly svůj stojatý a kalný odpad do Temže.

Toho roku dostal potní nemoc sám Thomas Wolsey a také na ni zemřelo mnoho osob sloužících v jeho domácnosti. Kardinál však přesto zůstal silný a odhodlaný. Dokázal překonat každé onemocnění, aniž zanechalo stopy na jeho robustní tělesné konstituci. Hned poté, co se uzdravil, vykonal pouť do Walsinghamu – když se octl tváří v tvář smrti, složil slib, že se pomodlí v tamní svatyni Panny Marie, která byla kopií domu v Nazaretu, v němž se jí zjevil archanděl Gabriel. Poté, co dostatečně meditoval a postil se, se opět věnoval záležitostem království.

Na jaře předcházejícího roku s Jindřichem VIII. a radou obšírně projednával neúčinné a neúnosné jevy projevující se při výkonu spravedlnosti.

Nebyl sice právník a neměl ani žádné právní vzdělání, avšak vlastní inteligencí a sebejistotou přesto snadno rozptýlil jakékoli pochyby o svých schopnostech. S královnou podporou se rozhodl zlepšit právní postupy prostřednictvím orgánu známého pod názvem soud Hvězdné komory – Královská rada jakožto soudní instance zasedala ve světnici, jejíž klenba byla poseta vymalovanými hvězdami.

Pod těmi hvězdami mohl lord kancléř vyslyšet a trestat obzvláště vysoce postavené představitele království. „Spoléhám se,“ napsal, „že je v příštím období naučím právu Hvězdné komory.“ Trestal pány za to, že si vydržovali příliš početný doprovod, a rytíře za „zatěžování“ (ukládání příliš tíživých povinností) nejhudších pachtýřů, vyšetřoval případy krivopřísežnictví a falšování, reguloval ceny a zásobování potravinami, přičemž vycházel z rozumného předpokladu, že nedostatek může vyvolat výtržnosti. Jedním ze základních posláních soudu bylo potlačování a trestání narušování veřejného pořádku. Lord kancléř prověřoval chování šerifů. Před příchodem Wolseyho řešila Hvězdná komora přibližně dvacet případů ročně, kdežto za něho jich za stejnou dobu bylo už sto dvacet.

Wolsey měl rovněž vlastní soudní dvůr, známý pod názvem kancléřský soud. Nebyla to trestní, ale spíš civilní instance, u níž se řešily spory týkající se dědických, smluvních a podobných záležitostí. Žalující mohl předložit svou věc v rodném jazyce a obžalovaní byli povinni se dostavit po doručení „*subpoena writ*“ (soudní obsílky, jejíž neuposlechnutí bylo trestné). Šlo o účinný způsob rozhodování o odvoláních proti rozsudkům vyneseným podle *common law* (obyčejového práva). A kancléřský soud kromě toho poskytoval prostředek, jehož pomocí mohl kardinál pevnou rukou řídit záležitosti země. Wolsey se dennodenně odebíral do Westminsterské síně v slavnostním průvodu, v němž před ním nesli dva stříbrné kříže spolu s Velkou pečetí a kardinálským kloboukem, celý v oděvu z hedvábí karmínové, to znamená krvavě rudé barvy se širokým límcem či kápí ze soboliny. Když procházel špalírem shromážděných žadatelů a prosebníků, kteří na něho čekali, nesl si v dlani vydlabaný pomeranč naplněný octem, který si tiskl k nosu. „Dál [*sic*], milordí a páni,“ vyvolávali členové jeho doprovodu, „uvolněte cestu pro Jeho Jasnost!“ John Skelton vylíčil jeho chování u samotného kancléřského soudu těmito slovy:

A na tom místě bez zábran
 s vším zuřením a běsněním
 do zlých lotrů laje jim...
 V Hvězdné komoře kývá prstem...
 Vévoda, hrabě, baron, pán
 rozsudku je vydáván.

Potrestaní ho sice neměli v lásce, avšak jeho rozhodování zřejmě bylo přesto účinné. Koncem léta roku 1517 psal s určitou dávkou sebechvaly Jindřichovi VIII. o pozhnaném stavu království: „Budiž chvála Pánubohu, že nikdy nepoznalo takový mír ani klid.“

Téhož roku Wolsey rovněž zavedl vyšetřování příčin, z nichž docházelo k odchodu lidí z anglických hrabství. Venkov se po řadu pokolení měnil tak pomalu, že až do té doby, kdy se s tím už nedalo nic dělat, nebyly změny nijak patrné. Než bylo hrazení či ohrazování půdy bohatšími lépe hospodářícími farmáři uznáno za očividnou nespravedlnost, stalo se prostě skutečností, kterou už nešlo vrátit zpět. Společenství drobných držitelů půdy ustoupilo velkým nájemcům, k nimž nutně patřila vrstva nádeníků-bez-zemků. Tak tomu bývá se všemi historickými změnami. Probíhají po řadu desetiletí či století, až se nakonec stanou nezvratnými.

V 16. století bylo sepsáno velké množství traktátů a útočných pojednání, které se zabývaly vším možným zlem vyvolávaným hrazením. Proti němu je částečně zaměřen i spis *Utopie*, který napsal Thomas More. Ohrazená půda se nevyužívala ani tak k pěstování zemědělských plodin jako spíš k chovu ovcí. More píše, že ovce teď požívají lidi, a nikoli naopak. Jediný pastýř v průběhu ohrazování nahradil dvacet zemědělských dělníků, což vedlo k vyliďňování značných částí venkova. Jeden biskup napsal Wolseymu: „Srdce by vám usedalo při pohledu na městečka, vesnice, samoty a sídla v troskách, ponechaná na pospas zániku, z nichž odešli lidé a kde zůstaly opuštěné pluhu.“ Když nebylo třeba nádeníků, tak se museli odstěhovat jinam. Prosté chalupy venkovských nájemců, jakmile byly opuštěny, ponechány na pospas větru a dešti, postupně chátraly – zdi se hroutily, střechy propadaly a nakonec jen hromady země ukazovaly, kde původně stály. Z vesnického kostela se mohl stát třeba přístřešek pro dobytek. Přesto však už tehdy bylo – a dosud je – obtížné rozpoznat příčiny takového zániku.

Bída na začátku 16. století možná nebyla vyvolána nečekaně zrychleným tempem ohrazování, nýbrž například řadou neúrodných let a trvalým zvyšováním počtu obyvatel. Přibližně 3 000 000 osob sice nedosahovalo vrcholu, na němž se octly na začátku 14. století, avšak přesto jich nepřetržitě přibývalo.

Samotné hrazení bylo součástí zemědělského hospodaření už od 14. století, kdy „mor“ a „černá smrt“ značně zdecimovaly obyvatelstvo. Poněvadž se snížila poptávka po obilí, bylo nutné využívat půdu jinak. Mimoto pole ležící ladem byla laciná, což vyvolalo jejich trvalé skupování, které pak trvalo až dlouho do 18. století. Mezi farmáři docházelo k výměnným obchodům a směnám, na nichž nejvíc vydělávali ti nejzámožnější a nejobratnější. Četná předtím přístupná pole byla ohrazena hlohovými živými ploty. Podle tehdejších odhadů byla hodnota ohrazené půdy jedenapůlkrát vyšší než neohrazené. Celému procesu nebylo možné zabránit ani jej zastavit. A krize nastala – jak uvidíme – až za života následující generace.

Stav země v té době ještě do značné míry odpovídal stavu zemědělské společnosti. Ta zahrnovala vlastníky a dočasné nájemce půdy, pachtýře a nádeníky, kteří všichni do jednoho byli vázáni poslušností vůči svému pánu. Jejich chalupy se kupily jedna na druhou a byly ze všech stran obklopeny poli. Byla to společnost značně vystavená rozmarům počasí, v níž jediná špatná sklizeň stačila způsobit katastrofu.

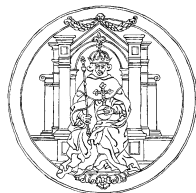
Ve světě, jemuž odjakživa vládly staleté tradice a zvyky, staré svazky manského systému najednou začínaly ustupovat novým zákonům trhu. Obyčeje nahradily zákony a smlouvy. Společnou práci obce pomalu, ale jistě vystřídala konkurence. Jeden současník o tom napsal: „Pro chudého pachtýře se dnes svět změnil do té míry, že se na celém těle třese strachem z chamtivého souseda – takže dva tři roky předtím, než mu vyprší nájem, musí s úklonou prosit svého pána o nový pacht.“ Větší farmáři chtěli prodávat své produkty početnějším obyvatelům městeček a měst, kdežto menším farmářům nezbývalo nic jiného, než aby si zajišťovali jen holé živobytí a projedli, co sami vypěstovali. Půda už napříště nebyla společným základem společnosti, jejíž obhospodařování přinášelo společenskou odpovědnost, ale stala se prostě pouhou investicí. Z toho pak vyplynulo, že obvyklý nájem založený na starém zvyku nahradil nový, nazývaný „vydřidušský“ či tržní. Probíhalo to pomalu a velmi dlouho a celý proces neskončil dřív než v 18. sto-

letí. Avšak obecnímu hospodaření známému z minulosti, které se vyznačovalo vlastními rituály a obyčejí provázejícími spolupráci, nebylo souzeno přetrvat. V tomto smyslu je možné vývoj zemědělství srovnat se změnami uskutečněnými v náboženství.

Mezi obojím skutečně existuje značná spřízněnost. Například obecní pozemky táhnoucí se podél pobřežních planin Westmorlandu a Northumberlandu byly domovem přichylnosti k staré víře. Vesnice v oblasti zvané East Anglia a ve východním Kentu, v nichž se pěstovalo obilí a které se zaměřovaly na komerční produkci potravin, byly skálopevně oddány reformě víry. Je tedy snad dostatečně zřejmé, že náboženskému radikalismu se dařilo ve východních hrabstvích, kdežto na severu a na západě země se prosazoval mnohem pomaleji. Přesto však existuje tolik výjimek a zvláštních případů, že i takovéto generalizace vyvolávají pochyby. Třeba východní část Sussexu novou víru přijala, kdežto západní podporovala starou. S určitou dávkou jistoty lze tudíž konstatovat jen to, že se blížil čas „nových lidí“.

3.

Kacíř!

V roce 1517 či 1518 se v taverně U Bílého koně v Cambridgi začali scházet někteří učenci z tamní university a jako všichni před nimi i po nich disputovali o intelektuálních záležitostech, které přinášela doba. Avšak všechny naléhavé dobové záležitosti se tehdy týkaly náboženství – kolem něho se v 16. století také točily všechny debaty. Někteří z nich se dávali se vsí horlivostí mláďi přitahovat novými a potenciálně rozvratnými učenými. Ve vzduchu visela reforma. Jedni se chtěli vrátit k prosté víře hnutí známých pod názvy Katoličtí chudí či humiliáti, toužili se zbavit pompéznosti a obřadnosti středověké církve a místo toho pěstovat, co sami nazývali *devotio moderna* (nová zbožnost). Jiní si zase přáli návrat k slovu Písma, především Nového zákona.

Do teologického zkoumání v té době už vneslo jasnější světlo vydané dílo Desideria Erasma Rotterdamského. V době, kdy mu byla v cambridgeské Královnině koleji svěřena stolice teologie fundovaná lady Margaret, dokončil řecký a latinský překlad Nového zákona, který měl zřejmě nahradit starou „Vulgátu“ užívanou tisíc let. Erasmus svým aktem historického bádání přinesl alespoň závan ovzduší, v němž došlo k raně křesťanskému zjevení.

Byl přesvědčen, že rituály a oficiální teologie církve nejsou zdaleka tak důležité jako duševní přijímání poselství Písma – niterná víra jak v Boží milost, tak v spasitelskou moc jeho Syna jsou účinnější než zachovávání vnějších projevů zbožnosti. Napsal o tom: „Přistupujeme-li k Písmu se vsí pokorou, postřehneme, že na nás zavanula Boží vůle.“ Satirickými prostředky rovněž napadal přehnanou úctu prokazovanou ostatkům svatých,

příliš časté konání poutí a úpadek řeholních řádů. Erasmus se zřídkakdy zmiňuje o svátostech, jež byly součástí teologického aparátu ortodoxní víry.

Sám sice nikdy nezašel tak daleko, aby hlásal nějaké kacířské učení, avšak přesto rozbíjel konvenční zbožnost stejně jako Luther nebo Viklef (Wycliffe). Ani Luther, ani Tyndale by bez něho nemohli přeložit Nový zákon z řečtiny. Erasmus rovněž choval naději, že Písmo svaté bude volně přístupné všem, což byl cíl, který se po čase považoval za téměř kacířský. Jeden z učenců, kteří se účastnili setkání v taverně U Bílého koně, Thomas Bilney, prohlásil: „Po přečtení Erasma „jsem konečně uslyšel Ježíše“. Po nějakém čase měl skončit na hranici.

Erasmus Rotterdamský bývá běžně nazýván „humanistou“, ačkoli samotný tento výraz se v takovém smyslu neobjevil dřív než na začátku 19. století. Všeobecně vzato humanismus či „nová vzdělanost“ 16. století se zabývaly obrodou vzdělání a učeného bádání uplatňováním nově nalezených či znovu přeložených klasických vzorů. Humanismus s sebou přinášel zásadní skepsi vůči středověké autoritě a scholastické teologii, která byla její oporou. Nová vzdělanost otvírala církvi okna k hledání světla a čerstvého vzduchu. Poněkud banální antiklerikalismus lollardů vyšel ve věku konstruktivní kritiky a obnovy z módy a bylo pravděpodobné, že obecná církev se dokáže sama obnovit.

Na podzim roku 1517 pozvedl svůj hlas Martin Luther a dodal všeobecnému volání po nápravě ohnivější a dogmatictější náboj. V mnoha směrech sice měl blízko k Erasmovi, avšak přesto rychle překročil meze jeho učení tvrzením o ospravedlnění z pouhé víry. Podle jeho slov víra přichází jako dar od Boha ke každému jednotlivci bez zasahování rituálů a kněží. Církev nemůže a ani by neměla vstupovat mezi Krista a povznášející se duši. Osobě spasené Kristovou obětí bude dán věčný život. Milost pozvedne duši do nebes. A ty, kdo nebudou spaseni vírou, nečeká nic jiného než věčné plameny.

Luther v řadě traktátů napadal přesvědčení a hierarchii obsažené v ortodoxní víře. Římský papež pro něho byl Antikrist. Místo sedmi svátostí stanovených církví uznával pouze dvě: křest a svaté přijímání. Každý dobrý křesťan už je sám o sobě knězem. K spáse stačí milost a víra. Slova Písma mají stát sama o sobě. „S tím zvířetem už nebudu mluvit,“ napsal v roce 1518 po jednání s ním kardinál Cajetan, „protože má v očích hlubiny a v hlavě úžasné úvahy.“

V Cambridgi Luthera četli a disputovali o něm od chvíle, kdy ještě coby augustiniánský mnich přibil na vrata hradního kostela ve Wittemberku svých pětadevadesát tezí. Taverně U Bílého koně se začalo říkat „Německo“, poněvadž mezi jejími stěnami docházelo k debatám o luteránské víře, a jejich účastníkům se přezdívalo „Němci“. Tvořili však nesourodou skupinu, k níž mimo jiné patřili Thomas Cranmer, William Tyndale, Nicholas Ridley a Matthew Parker. Ze dvou z nich se stali arcibiskupové, ze sedmi biskupové a z osmi mučedníci upálení na hranici. Tehdejší doba sice byla radostná, avšak přesto zároveň nebezpečná.

Četba Lutherových spisů prohloubila podvědomé přesvědčení některých z mužů, kteří chodili disputovat k Bílému koni. Učení o ospravedlnění pouhou vírou sice u Viklefa nemělo obdoby, avšak ostatní antiklerikální doktriny v předcházejících dvou stoletích hlášány byly. Nikdy předtím ovšem nebyly formulovány s takovou přesvědčivostí a myšlenkovou jasností. Kazatelna cambridgeského kostelíka svatého Eduarda krále a mučedníka se stala místem, z něhož někteří kazatelé, například Thomas Bilney, Robert Barnes a Hugh Latimer, hlásali nové pravdy. Podle nich ospravedlňuje pouhá víra a skutky neznamenají nic. Dokážeme-li alespoň jednou uvěřit, že Ježíš Kristus prolil svou vzácnou krev a zemřel na kříži za naše hříchy, taková víra postačí k naší spáse. A není třeba kněží ani biskupů, a dokonce ani kardinálů.

Na jaře roku 1518 byl Wolsey na královo důrazné naléhání ustanoven papežským legátem a stal se představitelem Říma na dvoře, na němž už stejně byl prvním dvořanem. Ztělesňoval vše, co si reformátoři ošklivili – byl nevěstka v šarlatu. Kdykoli se coby papežův vyslanec podřídil, odešel ode dvora a poté se slavnostně navrátil ve své nové roli. Přesto však vůbec nebylo možné zastírat, že církev a Královskou radu už vede jedna a táž ruka. To ovšem nezůstalo utajeno Jindřichu VIII., který časem v obojím znovu prosadil svou královskou svrchovanost. Wolsey ho naučil, že je možné církev účinně řídit bez zasahování nějaké vnější moci. Král po čase tudíž převzal kardinálovu roli a zároveň ji značně rozšířil.

Postavení, jež Wolsey zastával jakožto papežský legát, mu poskytlo dodatečnou moc nutnou k reformě anglické církve. Její nápravu zahájil na jaře roku 1519 tím, že do různých klášterů vyslal „vizitátory“, kteří měli podat zprávu o podmínkách, jaké v nich vládou, a o chování mnichů, přičemž samozřejmě objevili větší či menší nepořádky a zlořády. Jeden opat si vodil

do kostela své lovecké psy, mniši nalézali útěchu po krčmách, nějaký převor byl viděn s mlynářovou ženou. Pokaždé šlo o drobnou odchylku od předepsaného řádu klášterního života, s níž se okolí do značné míry smiřovalo, protože tak to na světě přece chodí. Wolsey však největší hříšníky potrestal a vydal přísná pravidla či statuta, jimiž se mělo v budoucnosti chování řeholních řádů řídit.

Taková přísnost mu samozřejmě nebránila, aby po svém osobně nebohatl shromažďováním církevních obročí. Postupně se stal bathským a wellským, durhamským a winchesterským biskupem, současně spravoval yorskou arcidiecézi a v roce 1521 získal nejbohatší klášter v zemi – opatství v St Albans. Jeho stůl se prohýbal pod tíží zlatého a stříbrného nádobí a na stěnách sídel mu visely ty nejdrahocennější tapiserie. Wolsey se sice nepochybně stal nejzamožnějším mužem v Anglii – byl dokonce bohatší než král, jehož příjmy krátila nesmírná odpovědnost za mnoho věcí –, avšak přesto neustále tvrdil, že jeho velkolepá nádhera pomáhá udržovat moc církve.

Krátce nato zrušil kolem devětatvaceti klášterů a jejich příjmy využil k financování školy v Ipswichi a koleje – nazvané Kardinálova –, kterou hodlal postavit v Oxfordu. Bezvýznamná zbožnost hrstky mnichů a jeptíšek přece nemohla stát v cestě zřízení tak skvělé vzdělávací instituce. Wolsey se o dobré vzdělání zajímal stejně jako o dobrou vládu a vlastně obojí nebylo možné vzájemně odlišit. A tak církev působila dál, ačkoli ji odsuzovali a ohrožovali „noví lidé“, jimž se jinak říkalo „evangeliáři“ a „známí lidé“.

Na konci roku 1520 bylo Lutherovo učení prohlášeno za kacírské a jeho knihy se octly na církevním indexu. Když je v Smithfieldu pohlcovaly plameny, „páchly kuchyňskou páneví“ i samotným peklem. Na jaře následujícího roku Wolsey s velkou slávou spálil Lutherovy traktáty na velké hranici zapálené na hřbitově u katedrály svatého Pavla. Avšak na zastavení přívalu nových učení už bylo stejně pozdě. Zmínění známí lidé podle slov Thomase Morea „pilně obcházeli“ všechny pivnice a taverny a zevrubně v nich vykládali své názory. More v té době už zasedal v Tajné radě a sloužil u dvora. Údajní kacíři se vyskytovali i v londýnských Soudních dvorech, v nichž se duch jejich bratrstev mohl snadno změnit v duchovní pouta. Členové „měli ve zvyku uchylovat se o půlnoci ke svým čtením do jedné světnice“. Začínali se shromažďovat v údolí Temže a v některých částech Essexu a rovněž v Londýně. Ve farním kostele v Rickmansworthu v hertfordském hrabství

nějácí lidé pokáceli sochy a zapálili dřevěnou přepážku oddělující kněžiště od chrámové lodi. Šlo o první předzvěst obrazoborectví, jež po čase zachvátilo celou Anglii.

Lutherovy knihy se do země dostávaly z nizozemských přístavů a z měst v Porýní jako kontraband ukrytý v pytlích mezi sukmem. Takové traktáty se však neocitaly jen v rukou nespokojených. Pronikly rovněž ke králi. Dne 21. dubna roku 1521 byl Jindřich VIII. spatřen, jak čte Lutherův spis *De captivitate Babylonica ecclesiae* (O babylonském zajetí církve), a sám poté následujícího měsíce písemně sdělil papeži Lvů X., že je odhodlán potlačit kacírství, jež zmíněný traktát obsahuje. Wolsey králi naznačil, že by třeba mohl stát o to, aby se na rozdíl od ostatních evropských panovníků vyznamenal tím, že předvede jak svou vzdělanost, tak pravověrnost. Král tudíž s pomocí svých služebníků, například Thomase Morea, sepsal na Lutherův traktát odpověď, nazvanou *Assertion septem Sacramentum* (Obrana sedmi svátostí).

Nešlo sice o žádné skvělé ani úchvatné dílo, avšak svému účelu přesto posloužilo. Papež se netajil, že jím je potěšen, a udělil Jindřichovi titul *Fidei defensor* (obránce víry). Ten sice neměl být dědičný, avšak od té doby jej přesto nepřetržitě užívají všichni panovníci. Luther na tuto odpověď sepsal svou vlastní, v níž Jindřicha VIII. odsoudil jako „krále lží“ a „ztraceníhodného a shnilého červa“. V důsledku toho Jindřich VIII. nikdy vřele nepřilnul k luteránství a v mnoha směrech zůstal pravověrným katolíkem.

Papež zemřel dva měsíce poté, co anglickému králi udělil zmíněný titul, a někteří lidé byli přesvědčeni, že na papežský stolec po něm možná dosedne Wolsey. Přesto však nebylo pravděpodobné, že by konkláve kardinálů vůbec zvolilo papežem nějakého Angličana, a kromě toho měl Wolsey plné ruce naléhavé práce s církví v samotné Anglii. Vizitace v klášterech byly pouze jednou stránkou jeho zamýšlené církevní reformy. Sestavil nové konstituce pro světský či neklášterní klérus a benediktinským a augustiniánským mnichům vnutil nová statuta. Osobně řídil volby opatů a převorů ve dvaceti klášterech, aby dosáhl příznivých výsledků pro vlastní kandidáty, a propustil představené čtyř z nich.

Na jaře roku 1523 rozpustil shromáždění vysoce postavených představitelů duchovenstva konané v Canterbury a povolal je do Westminsteru, kde pak zavedl nový systém zdanění jejich majetku. Biskupové a arcibiskupové mu v budoucnosti měli povinně odvádět „poplatek“, a teprve potom mohli

vykonávat svou jurisdikci. Navrhl rovněž reformy církevních soudů a tvrdil, že všechny záležitosti týkající se posledních vůlí a dědictví má projednávat on sám. Církev tak přísnou správou nezažila od dob Jindřicha II. Skutečnost, že Wolsey při prosazování svých cílů vydával papežské buly a listy či listiny schválené Vatikánem, jen dál pomáhala proti němu popouzet anglické biskupy.

Chránil ho však králův stín. Wolsey jednal na králův příkaz, a jeho nadvláda tudíž prakticky zaručovala královskou svrchovanost. Nadále už neexistoval nesmiřitelný protiklad mezi tím, co se nazývalo „církev“ a „stát“ – obojí totiž splynulo v jedné osobě. V uvedené době však otázka doktrinální reformy ještě nebyla na pořadu dne a Wolsey věnoval šíření kacířství v království pouze okrajový zájem. Záleželo mu na ukázněnosti a výkonnosti církve, a především na využívaní jejího bohatství.

K postavení, jež Wolsey zastával coby papežský legát, ovšem patřily ještě další povinnosti. Jakožto představitel papeže odpovídal za hlásání míru mezi evropskými panovníky, což byl předběžný krok na cestě k umožnění jednotné křížové výpravy proti Turkům. Kardinál v diplomatických záležitostech vskutku vynikal a celý rok 1515 vedl jednání s císařem Svaté říše římské Maxmiliánem I., francouzským králem Františkem I. a španělským králem Karlem I. Na podzim téhož roku přijeli jejich pověřenci do Londýna a přísahou slavnostně stvrdili dohodu o všeobecném míru, jež vešla do dějin pod názvem Londýnská smlouva. Kardinál dosáhl jejího uzavření a také se mu za to dostalo náležité cti. Dokument obsahoval jen stručnou zmínku o možnosti vyhlášení křížové výpravy a papež byl uveden pouze jako *comes* neboli účastník jednání. „Alespoň vidíme,“ napsal jeden z kardinálů, „co Svata stolice a papež mohou od anglického kancléře očekávat.“

Ten ovšem byl v té době téměř všemocný. Za čtrnáct let, po něž zastával úřad lorda kancléře, svolal pouze jednou parlament. Když do království přijel benátský velvyslanec, Wolsey mu zpočátku říkával, že „Jeho Veličenstvo udělá to či ono“. Tato formulace se časem změnila v „my uděláme to či ono“ a nakonec zněla „já udělám to či ono“. Kardinál si však přesto byl vždy vědom, v čích rukou spočívá skutečná moc a autorita – mohl řídit záležitosti, jen pokud dbal na královu vůli. To, čeho dosáhl uzavřením Londýnské smlouvy, bylo zároveň triumfálním vítězstvím jeho panovníka. V zahraničních kalkulacích byla vždy nejdůležitější králova čest. Sám Jindřich VIII.

byl takovým dosaženým výsledkem zřejmě potěšen. „Přejeme si, aby se všichni vladaři spokojili s vlastním územím,“ svěřil se benátskému velvyslanci, „a my sami jsme spokojeni s tímto naším ostrovem.“ V té době napsal několik veršů, jež jeho spokojenost dosvědčují:

Nejlepší chtěj, zlé obcházej.
 Sám budu chtít
 nectnosti prost vše pro svou ctnost –
 tak budu tu žít.

Mnohem méně spokojený však byl, když v únoru roku 1519 zemřel císař Svaté říše římské a po něm řečený titul získal jeho vnuk, který do té doby vládl ve Španělsku pod jménem Karel I. Císař Karel V. se v devatenácti letech vedle Španělska stal nominálním pánem Rakouska, Polska, Švýcarska, Německa a Nizozemí, a tudíž rozhodoval o osudech poloviny Evropy.

Tři mladí panovníci se poté pustili do složitých mírových slavností, které si ovšem bylo možné vykládat i jako taktická cvičení konaná v rámci příprav na válku. V létě roku 1521 odplul Jindřich VIII. na válečné lodi *Great Harry* s průvodem čítajícím 4000 osob do Francie, kde se měl setkat s jejím králem. Cestoval se vši nádherou a místo, na němž se oba králové setkali, vešlo do dějin pod názvem Pole zlatých stanů. Údolí Ardres, ležící poblíž anglické enklávy Calais, bylo vyzdobeno velkými stany a paláci, věžemi a bránami, umělými jezery a mosty, sochami a kašnami chrlícími pivo a víno. Jindřich VIII. na sobě měl oděv, jemuž se říkalo „jemné zlato čisté zlato“, kdežto František I. byl natolik oslnující, že se na něho nebylo možné ani podívat. Mše se střídaly s rytířskými kláními, hostinami a zápasnickými utkáními a všechny oslavy trvaly celkem sedmnáct dnů. O události se mluvilo jako o osmém divu světa. Ožila v ní drahocenná tapiserie. Význam smluv nespočíval ani tak v jejich obsahu, nýbrž spíš v tom, jakým způsobem byly uzavřeny. Více než výrazem přátelství ovšem byly projevem moci.

V zákulisí se však konala tajná jednání. Karel V. připlul do Doveru ještě dřív, než Jindřich VIII. odjel do Francie, a tak ho mohl osobně uvítat. Doprovodil španělského krále s velkou slávou do Canterbury, kde se mohl poprvé v životě setkat se svou tetou Kateřinou Aragonskou. K tří dennímu tančení a hodování patřily rovněž celé hodiny vyjednávání. Jindřich VIII. se

po setkání s francouzským králem na Poli zlatých stanů vydal do Calais, kde po předchozí dohodě znovu vedl rozhovory s Karlem V. Všechny jejich společné plány byly zaměřeny proti Francii. Sám Jindřich VIII. si opět přál z titulu nezczizitelného dědického práva vznést nárok na francouzskou korunu.

V tehdejších letních nocích, za nichž panovníci spali ve svých zlatých stanech, londýnské stráže pátraly po „podezřelých osobách“. Hlásily, že nějaký námořník a dva sluhové hráli v karty a v kostky až do čtyř do rána, kdy jim to násilím zatrhli a hráče nahlásili rychtáři biřiců. V Southwarku a Stepney městská stráž při pronásledování „potulných a nekalých osob“ našla mnoho „lidí bez pána“, kteří žili v zchátralých příbytcích. V Southwarku bylo zatčeno deset Němců. Jednoho „starého trhana a mladou poběhlici“ přistihli, jak spolu leží na špinavém prostěradle v nějakém sklepě, a v horním patře našli Hughu Lewise s Alicí Ballovou „společně v jednom loži, ačkoli nebyli oddáni“. Anne Southwickovou vyslyšeli ve westminsterské taverně U Růže pro podezření z toho, že je nevěstka. Povožníky našli, jak spí opřeni hlavou o zeď jedné krčmy. Podle pravdy bylo zaznamenáno, že lidé, kteří sekali trávu a sušili seno, i cihláři spolu žili v míru a pokoji v hostincích na předměstích. Muži i ženy si šli za svým, ať už to bylo legální nebo ne. A tak uplynulo celé tehdejší léto.

4.

Strasti manželství

O králových nevěrách neustále kolovaly všelijaké zvěsti. Po jeho milostném dobrodružství s Anne Staffordovou následovala další a na podzim roku 1514 si král začal s Elizabeth nebo také Bessí Blountovou a tato aférka pak trvala celých pět let. K milostným schůzkám se scházeli v domě zvaném Jericho v essexském hrabství. Členům Jindřichova doprovodu poručili, ať o panovníkových návštěvách za všech okolností drží jazyk za zuby, a podkoní sloužící v soukromé domácnosti byli zavázáni, „aby neposlouchali ani nevyzvídali, kam král jezdí“, a měli rovněž zakázáno spolu mluvit o „králově kratochvíli“ či „o tom, kdy se odebírá na lože, zda brzy či pozdě“. Plod tehdejšího spojení se narodil v roce 1519 a dostal jméno Henry FitzRoy neboli Jindřich, králův syn, a nakonec se z něho stal vévoda z Richmondu. Elizabeth Blountová byla poté za odměnu výhodně provdána a Jindřich VIII. si pro ni i nadále uchovával jistou slabost.

Pro královo potěšení byly v Jerichu nepochybně přechovávány i jiné ženy, ale další, jejíž jméno je historicky doloženo, byla až Mary Boleynová. Výhodou bylo, že byla provdána za šlechtice sloužícího v královské domácnosti, a v roce 1520 se pod rouškou příslušnosti ke dvoru stala královou milenkou. Dnes je sice nejznámější tím, že byla sestrou jiné dcerky Boleynových, avšak její vztah s Jindřichem VIII. přesto trval přibližně pět let. Král v roce 1523 pojmenoval jednu z nově postavených válečných lodí *Mary Boleyn* a dva roky nato povýšil jejího otce do panského stavu a udělil mu titul vikomta Rochforda.

V té době se však král už zamiloval do její mladší sestry. Datum seznámení s Anne Boleynovou sice přesně neznáme, avšak přesto víme, že nej-

později v roce 1523 už stačila upoutat pozornost Thomase Wolseyho. Její náklonnost k dědici northumberlandského hrabství Henrymu Percymu byla považována za překročení únosných společenských mezí – Percy se vrátil na sever a Anne byla vypovězena ode dvora. Wolseyův dveřník George Cavendish píše, že ji to rozhořčilo natolik, až byla „rozpálená“ vzteky doběla. Je tudíž pravděpodobné, že kráľi padla do oka až někdy po uvedené době.

Jindřich VIII. však přesto brzy podlehl kouzlu své nové vyvolené. Její pleť sice okolí považovalo za „poněkud snědou“, avšak přesto měla krásné oči a lesklé vlasy. Její vynikající dcera po ní jednou měla zdědit úzký oválný obličej, vystupující lícni kosti a drobná ňadra. Na raných portrétech sice vypadá svěže a živě, avšak z doby následující krátce nato máme svědectví o její obezřetnosti a všímavosti. O její povaze se dochovaly tak rozporuplné zprávy, že si o ní není možné udělat náležitý úsudek. Nelze však pochybovat o tom, že byla vynalézavá a bystrá, poněvadž jinak by se u dvora nedokázala udržet. Měla ráda hudbu a velmi dobře tančila. Často se uvádí, že svým osobním kouzlem a přesvědčováním si dokázala udržet krále od těla, dokud nebylo jisté, že se s ní ožení, avšak stejně pravděpodobné je i to, že sám Jindřich chtěl dosáhnout oficiálního sňatku, který by mu zajistil legitimitu všech potomků.

To vše věděla – nebo alespoň tušila – Kateřina Aragonská, která požádala Erasma Rotterdamského, aby napsal pojednání nazvané *De servando conjugio* neboli „O zachování manželství“. Věděla o existenci Henryho FitzRoye a hluboce se jí dotklo, když se mimo jakoukoli pochybnost ukázalo, že už nebude moci mít děti. Jindřich VIII. se od ní v každém případě odvrátil. Blížila se jí čtyřicítka, všechen její předcházející půvab uvadl a mladý francouzský král ji prohlásil za „ošklivou a znetvořenou“. Snad právě proto už král nenavštěvoval její lože. A nejhorší ze všeho bylo, že nedostála své prvoráde povinnosti a neporodila mu syna a dědice.

Jindřichu VIII. se mezitím už do mysli vkrádaly určité pochybnosti. V knize Leviticus si přečetl místo zakazující, aby se muž oženil s vdovou po mrtvém bratrovi. Stojí tam: „Neodkryješ nahotu ženy svého bratra. Je to nahota tvého bratra/Hanby manželky bratra svého neodkryješ; nebo hanba bratra tvého jest.“ Trestem za přestoupení uvedeného příkazu je, že z takového svazku nevzejdou žádní potomci. Král citoval Leviticus ve svém traktátu proti Lutherovi, v němž se rovněž odvolával na „přísnou a neoblomnou

přisnost Boží“. Co bude dál, jestliže opovrhl Božím příkazem? V samotné knize Leviticus říká Bůh: „Navštívím vás hrůzou, úbytěmi a zimnicí... Nadarmo budete sít obilí.../Uvedu na vás strach, souchotiny a zimnici palčivou... Semeno své nadarmo sítí budete...“ Bůh mu tedy možná upřel královského dědice, aby ho potrestal za jeho hříchy.

Jindřich VIII. dokázal být v nástupnických záležitostech surový. Už předtím předvedl, že králův hněv přináší smrt. Pro případ králova úmrtí byl za vyhlédnutého nástupce považován Edward Stafford, třetí vévoda z Buckinghamu, který přece koneckonců byl potomkem jednoho ze synů Eduarda III. Thomase Woodstocka. Proto se také na něho soustředilo podezření. Na jaře roku 1521 král sám osobně vyslychal vévodovo služebnictvo a pátral po důkazech potvrzujících velezradu. Jako hlavní z nich bylo uvedeno, že se vévoda radil s mnichem zabývajícím se nekromancí, totiž vyvoláváním duchů mrtvých osob, který mu sdělil, že Jindřich VIII. nebude mít žádné mužské potomstvo a že on „získá všechno“. Buckingham předtím nakoupil nesmírné množství zlatohlavu a stříbrohlavu. Jeden z jeho sloužících dokonce uvedl, že měl v úmyslu proniknout ke králi a přitom „mít u sebe skrytý nůž“. Porotou sedmnácti sobě rovných pak byl samozřejmě shledán vinným a popraven na Tower Greenu. V té době panovalo všeobecné přesvědčení, že Buckinghamův pád zosnoval Wolsey – který byl Londýňanům znám pod přezdívkou „řezník“ –, ale pravou příčinou bylo, že Jindřich VIII. potřeboval zachovat na trůnu svůj rod.

Veškeré naděje napříště možná vkládal do svého levobočka Henryho, jenže s jedinou neskutečně vzdálenou výjimkou Harolda Zaječí pacičky z roku 1037 se nikdy předtím nestalo, aby na trůn nastoupil nelegitimní dědic. Samozřejmě v každém případě žila princezna Marie, která mezitím už dostala vlastní dvůr, ale v anglických dějinách do té doby vládla pouze jediná královna a Matylda přitom byla známá jen jako „paní Anglie“. Bylo tudíž nutné najít nějakého náležitěho mužského dědice. A Jindřich VIII. v té době už uvažoval o tom, že si najde novou nevěstu.

Marii bylo mezitím možné využít k jiným účelům. Ve věku dvou let byla zaslíbena synovi Františka I., ale pak, pouhé čtyři roky nato, ji oficiálně zasnoubili Karlu V. Mohlo snad být něco vhodnějšího, než aby se stala chotí císaře Svaté říše římské a vládce Španělska? Spíš než o zasnoubení ovšem šlo o jakási taktická cvičení.

V létě roku 1521 Jindřich VIII. uzavřel s Karlem V. smlouvu zaměřenou proti Františku I. a přislíbil, že na francouzské území vyšle početné vojsko, které bude mít 30 000 pěších a 10 000 jezdců. Avšak žaludek na válku vzbuzuje chuť na peníze. Právě proto také Wolsey záhy požadoval od církve nové příjmy, a také je vzápětí získával. V březnu následujícího roku zahájil velké celostátní vyšetřování, jehož cílem bylo prověření bohatství každého jedince a vojenské zdatnosti všech mužů, což bylo příznačné pro jeho bezprostřední a všezahrnující styl vládnutí. Vybrané daně byly sice nazývány „půjčkami“, avšak ve skutečnosti nebyly nikdy vráceny. Dva měsíce nato hrabě ze Surrey vtrhl s početným vojskem do severní Francie, nedosáhl však ničeho, co by stálo za řeč. Karel V. připlul do Anglie a byl oficiálně zasnouben s Marií. Na cestu proti proudu řeky z Gravesendu do Greenwiche byly říční lodě určené pro císaře a jeho doprovod navoněny „libými bylinami“, což mělo přehlušit odporný zápach Temže.

Na jaře následujícího roku byl svolán parlament, aby rokoval o – jak to nazval Wolsey – „velkolepém vpádu do Francie“, nebo spíš aby odhlasoval potřebné finance. Jeden současník o tom napsal: „V Dolní sněmovně se odehrál největší a nejožehavější spor o placení dvou šilinků z každé libry, jaký kdo kdy viděl. Ta věc se projednávala a přetřásala celkem patnáct nebo šestnáct dnů...“ Daň z ceny půdy se stala precedentem, jaký „za našich dob nebyl nikdy vidán“. Thomas More, který stál v čele Dolní sněmovny, však zamýšlené opatření dokázal svým klidným přesvědčováním prosadit.

Při tehdejších zasedáních parlamentu poprvé vyvolal pozornost Thomas Cromwell. Předtím už byl kupcem, písařem, barvířem sukna a půjčoval peníze a jeho různorodá povolání dosvědčují, že se obratně vyznal ve světských záležitostech. Brzy se měl stát právníkem v londýnském Gray's Innu. V řeči, již pronesl před kolegy, sám dobrovolně nabídl, že „vyjádří své chabé mínění“. Naléhal na to, aby král zůstal v Anglii a nevydával v plen vlastní život v bojích ve Francii, a kromě toho rovněž vyzýval k opatrnosti a bdělosti při udržování zásobovacích cest neboli „spížívání“. V závěru svého vystoupení doporučil, aby se hlavním cílem královského vojska stalo Skotsko. A při tom se odvolal na starou zásadu „kdo chce být pánem Francie, ať nejdřív Skotsko dobyje“.

Cromwell nebyl parlamentními debatami právě nadšen. Jednomu příteli napsal: „Po celých šestnácti měsících, po něž jsme rozprávěli o válce, míru,

potyčkách, svárech, rozpravách, reptání, zdráhání, bohatství, chudobě, nouzi, pravdě, falešnosti, spravedlnosti, slušnosti, podvodech, útlaku, velkomyslnosti, čilosti, síle ..., jak jsme jen dovedli, jsme pořád byli tam, kde jsme začali.“ Přesto však připustil, že Dolní sněmovna králi přiznala „skutečně značné subvence, jimž podobné nebyly v našem království nikdy uděleny“.

Tak došlo k tomu, že v létě roku 1523 bylo zahájeno velké tažení. Do Calais odplulo 10 000 mužů pod velením hraběte Suffolka, který byl Jindřichovým oblíbeným partnerem při turnajích. Ten postavou i velkolepou nádhrou dokázal krále náležitě nahradit. Měl v úmyslu oblehnout Boulogne, a tím pro Anglii získat další přístav na francouzském pobřeží. Ale král a kardinál na něho naléhali, aby táhl na Paříž a s pomocí Karla V. a dalších spojenců zničil samo srdce Francie. Válečná štěstěna však je vrtkavá. Spojenci byli zajati či obklíčeni nebo uprchli z boje. Anglické vojsko ležící před Paříží zdecimovalo děšť, bláto a nemoci natolik, že nakonec muselo odtáhnout.

Ve víru války nutně muselo docházet k neobvyklým nehodám a střetnutím. Městské státy renesanční Itálie, jež byly pravou příčinou měření sil mezi Františkem I. a Karlem V., se octly ve velkém nebezpečí, Skotsko v rámci svého odvěkého spojenectví s Francií hrozilo vpádem vedeným s pomocí francouzských bojovníků a Turci se, zatímco křesťanští panovníci bojovali vzájemně mezi sebou, mnohem víc přiblížili k dosažení svého cíle, jímž bylo dobytí celé východní části evropského kontinentu. Nikdo nevěděl, jak se z tak zoufalé situace dostat, protože ve skutečnosti žádná taková možnost neexistovala. Šlo o nudnou historii, v níž se střídaly bitvy s obleženími, vpády a ústupy, které ve skutečnosti zanechávaly všechny účastníky ve více méně stejném postavení, v jakém se nacházeli předtím.

Přesto však mělo dojít k dalšímu z řady vzplanutí válečnických vášní. Na začátku roku 1525 císařské vojsko dosáhlo drtivého vítězství v bitvě u Pavie, zajalo francouzského krále Františka I. a pobilo značnou část jeho šlechty. Jindřich VIII. tím byl vzrušen natolik, že zamýšlel za účelem – jak to sám nazval – „dosažení úplného zadostiučinění od Francie“ uzavřít další velkou koalici se Španělskem. Karel V. však nebyl příliš nakloněn tomu, aby se s někým dělil o plody dosaženého vítězství – stal se přece pánem Evropy a nijak naléhavě nepociťoval potřebu podpory ze strany Jindřicha VIII. Anglický král přesto nadále snil a kul pikle.

Spolu s Wolseym měl v úmyslu získat peníze na další tažení z výtěžku

nucené půjčky, kterou nazývali „přátelská výpomoc“. Nic přátelského na ní však nebylo. Na základě královské výsady byla od laiků požadována daň ve výši jedné šestiny majetku a od duchovenstva jedné čtvrtiny. Angličané však už měli plné zuby války, která byla vedena výhradně pro uspokojení královny touhy po dosažení cti a slávy. Ohrožovala obchod mezi evropskými státy a uměle zvyšovanými cenami základních životních potřeb, například masa či nápojů, narušovala zavedený chod obchodu i řemesel v zemi. Poněvadž angličtí bojovníci do značné míry pocházeli z venkova, kde původně obdělávali půdu, jejich odchod do války velmi nepříznivě ovlivňoval prosperitu zemědělství. Válka sice možná odpovídala zájmům krále, avšak přesto nebyla vedena ku prospěchu země. K čemu asi tak mohl být vpád do Francie a její dobytí? Autor protiwolesyovsky laděné balady o tom napsal:

Ze služby jsi nám mnohé vyřadil
a činnost obchodu jsi omezil,
až lidé vzdychají a vzlykají.

Válka zkrátka obchodu škodila. Jeho velká zahraniční část šla přes Antverpy, kam se z Anglie vyváželo zpracované vlněné sukno. Vlámové říkali, že „kdyby otcové Angličanů byli oběšeni u antverpských bran, jejich děti by se jim prosmekly mezi nohama, jen aby se dostaly do města“.

Obchod zpracovaným suknem se za panování Jindřicha VIII. zdvojnásobil, v důsledku čehož nabyla na moci a autoritě gilda vývozců sukna, známá pod názvem Dobrodružní kupci. Do té doby tudíž můžeme klást počátek vzestupu anglických obchodníků. Vše, co ohrožovalo či narušovalo obchod, bylo odsuzováno.

Proto se také odpor proti zmíněné dani projevoval otevřeně, a někdy dokonce násilně – v Suffolku se chopilo zbraně 4000 lidí a v Kentu byli berní komisaři vyhnáni násilím. V Londýně lidé odmítali platit na základě toho, že její vymáhání je nezákonné. V Cambridgi a v lincolnském hrabství se lidé „měli na pozoru před výtržnostmi“. Když vévoda z Norfolku požádal o rozhovor „hejtmana“ vzbouřenců ve vlastním hrabství, bylo mu řečeno, že se „jmenuje Bída, poněvadž nás k tomuto činu přivedla ona a její sestřenice Nutnost“.

Nebezpečí dalšího všeobecného povstání podobného tomu, k jakému došlo v roce 1381, bylo natolik velké, že na ně vůbec nebylo možné ani pomyslet.

Taková selská válka měla záhy vypuknout v Německu, v němž nastalo peklo násilí a bezvládí – zbraně se tam chopilo 300 000 rebelů a 100 000 sedláků pak bylo pobito. Král proto ustoupil. Vydal proklamaci, v níž popřel, že by o takových daňových požadavcích cokoli věděl, a potom je milostivě odvolal a vzbouřencům udělil milost. Dostalo se mu tak poučení, že i královská moc má své meze. Větší díl viny však lidé přičítali kardinálovi. Jeden kronikář píše, že „niterné reptání a potlačovaná nenávisť, již neurození lidé pociťovali ke kardinálovi“, nebraly konce. Jindřich VIII. pochopil, že Wolsey zklamal. Už to nebyla ta klidná a radostná země, jakou znal v době, kdy nastoupil na trůn. A kardinál – to přece byl jen jeden člověk.

Předstíraná ostrost válečné politiky vyšla ještě víc najevo v roce 1525, když kardinál začal zvažovat možnosti případného dosažení dohody s Francií, která by byla zaměřena proti dřívějšímu španělskému spojenci. Karel V. mezitím dosáhl takové moci, že se stal hrozbou. V létě, pouhého půl roku poté, co kardinál navrhl, aby proti ní byla vedena velká válka, byla s Francií podepsána smlouva o „věčném míru“. Karel V. pak požádal, aby bylo zrušeno zasnoubení s nezletilou princeznou Marií. Všechno se tak odestálo a všechno se zároveň muselo znovu stát.

Jindřich VIII. se stejně jako vojenským věnoval také srdečným záležitostem. Podle vlastních slov byl „zasážen šípem lásky“. V roce 1526 byla zařazena do služby nově postavená válečná loď *Anne Boleyn*. Na jaře téhož roku pro něho královští zlatníci zhotovili čtyři brože, které chtěl věnovat jisté paní. Jedna měla podobu Venuše, další představovala dámu a srdce, třetí byla ve tvaru muže ležícího v ženském klíně a čtvrtá zobrazovala tutéž ženu s korunou. Okolí si povšimlo, že král se v té době choval bouřlivěji a energičtěji, než u něho bývalo obvyklé. Nově navázané přátelství s Francií se stalo záminkou k pořádání nesčetných zábav a hostin, rytířských klání a živých obrazů. V létě téhož roku Jindřich VIII. se zuřivou vášní lovil. Chtěl získat nejcennější trofej.

Začal psát Anne Boleynové dopisy ve francouzštině, což byl jazyk dvorských rytířských příběhů. Jeden historik žijící v 18. století o nich napsal, že jsou „velmi špatně psané, rukopis je stěží čitelný a francouzština je zřejmě plná chyb“. Listy však přesto přese všechno posloužily svému účelu. První z nich byl doručen zároveň s darovaným srdcem, jehož král skolil večer předtím, a brzy za ním následoval další, v němž pisatel Anne děkoval „velice

srdčně za to, že mě ráčíte alespoň trochu chovat v paměti“. Nešlo tedy o konvenční dopis krále adresovaný královské milence.

V následujícím listě se Jindřich VIII. sám přiznává, že se nevyzná v jejich citech, a dodává: „Z celého srdce vás prosím, abyste mi upřímně vypověděla, co si myslíte o lásce mezi námi.“ Poté Anne navrhuje, že ji učiní „svou jedinou milenkou, odmítnu pomyšlení a náklonnost všech ostatních kromě vás a budu sloužit jen vám“. Anne Boleynová se však mezitím už uchýlila do sídla svých rodičů v zámku Hever v kentském hrabství a odmítla se dostavit ke dvoru. „Nemohl jsem dělat nic jiného než naříkat nad svým zlým osudem,“ psal jí potom král, „a pomaloučku zmírňovat svou tak velkou bláhosť.“ Nemůže být sebemenších pochyb, že k ní zahorel nezdolnou vášní, a ona se zase ze všech sil snažila udržet si královu náklonnost, aniž si ho odcizila. Bylo to ovšem obtížné a určitě ji to přivedlo až na samotný pokraj nervového zhroucení.

V dalším z dopisů Jindřich VIII. vyjádřil přání, aby se oba setkali, „po čemž sám za sebe toužím víc než po čemkoli jiném na zemi, poněvadž jaká radost na tomto světě může být větší než těšit se ze společnosti té, která je nejněžněji milována“. Jakpak se asi něžně odmítá velký a mocný král? Anne mu poslala diamant, který byl ozdobený podobou paní na její lodi. Dáma sice byla hříčkou vln, avšak diamant je symbolem nehynoucího a stálého srdce.

Samu Kateřinu odsunuli stranou. Po uzavření smlouvy s Francií už nebylo nutné usmiřovat jejího strýce Karla V. Když si tři její španělské dvorní dámy stěžovaly, že královu levobočku Henrymu FitzRoyovi byl udělen vévodský titul, sklidily za to vypovězení ode dvora. Wolsey otevíral a četl královninu korespondenci. Kardinál i král ji obklopili sítí špehů. Wolsey trval na tom, že má být přítomen při všech rozhovorech, které vedla s Karlovými zmocněnci. Králova nemilost však přesto nestihla holčičku, která se přece jen případně mohla stát anglickou královnou. Marie v té době měla vlastní domácnost se třemi stovkami sloužících a u oběda si mohla vybrat z pětaticeti chodů. Lovila se sokoly i koňmo a hrála o peníze v karty i v kostky.

Samozřejmě pořád ještě bylo možné, že se narodí syn. Zřejmě můžeme oprávněně předpokládat, že Jindřich VIII. zpočátku chtěl mít z Anne Boleynové milenkku, ale poté, co ho přešlo první milostné poblouznění, se rozhodl, že ji učiní svou chotí. S vyhlídkami na to, že se stane jeho vyhlédnutou nevěstou, mohla být budoucnost dynastie brzy zajištěna. Jak Jindřich VIII.

tvrdil krátce nato, bez syna by se království propadlo do víru „potíží a trápení“. Pochyby, které měl o právoplatnosti svého svazku s Kateřinou Aragonskou, byly bezesporu upřímné. Pohnutkou jeho jednání nebyl výhradně chtíč, jímž ho rozpálila touha po Anne Boleynové. Oženil-li se s Kateřinou Aragonskou navzdory tomu, že kniha Leviticus zakazuje sňatek s vdovou po bratrovi, mohl skutečně být prokletý. Čtyřicet let předtím byl k uzavření tohoto manželského svazku získán papežský dispens. Povinností krále tudíž bylo dosáhnout toho, aby ten původní byl prohlášen za neplatný, a on se mohl poprvé právoplatně oženit. Papež přece nemůže, a ani by neměl, nedbat božího zákona stanoveného v samotné Bibli. Královo svědomí bylo důležitá věc – ten výraz se objevuje v jeho četných dopisech jako prostředek umožňující, aby se ospravedlnil před nebesy. Jednou prohlásil, že svědomí „je nejvyšším a svrchovaným soudem pro souzení či spravedlnost“. A dobře věděl, že má pravdu.

Tak tedy došlo k tomu, že na jaře roku 1527 se Jindřich VIII. pustil do prvního pokusu o dosažení toho, aby papež Klement VII. prohlásil jeho sňatek s Kateřinou Aragonskou za zmatečný a neplatný od samého začátku. Když své choti oznámil, že pouze zkoumá otázky, jež vznesli určití právníci a teologové, rozplakala se a v slzách přísahala, že její sňatek s princem Arturem vůbec nebyl naplněn. Věděla totiž, odkud vítr vane. V květnu téhož roku Wolsey předvolal krále, aby se dostavil před něho a canterburského arcibiskupa, protože bylo třeba probrat, jak to s královským sňatkem vlastně je. Šlo o typickou ukázkou divadelního efektu, poněvadž král se už předem rozhodl, že kardinál jej prohlásí za zmatečný a neplatný. Avšak papežský legát Wolsey nemohl věc rozhodnout, aniž ji předtím předložil papeži. Proto odročil projednávání případu a prohlásil, že se poradí s širším okruhem znalců. A právě v tom tkvěl počátek všech potíží, jež nakonec vedly k rozchodu s Římem.

Wolsey si nebyl jist, kdo vlastně je královou vyhlédnutou nevěstou. Předpokládal, že půjde o diplomatický sňatek, snad s nějakou ženou z francouzského královského dvora. Anne Boleynová mu připadala jen jako jedna z celé řady obvyklých dvorních milenek. Jindřich VIII. však začal jednat za jeho zády, využil kardinálovy nepřítomnosti poté, co odjel s diplomatickým posláním do Francie, a vyslal jednoho ze svých sekretářů do Říma s konceptem papežské buly, jež králi dovolovala, aby s požeňáním a z moci

církve uzavřel sňatek s další – nejmenovanou – ženou. Jindřich VIII. kladl tajemníkovi na srdce, že záležitost musí být „kvůli vši lstivosti, na niž může připadnout kardinál nebo někdo jiný“, uchována v tajnosti. To je významná narážka na jeho prvního dvořana, z níž vyplývá, že původně důvěrný vzájemný vztah mezi nimi dospěl ke konci. Král v té době začal rovněž pověřovat učence a teology, aby prozkoumali všechny precedenty a prosazovali jeho při texty šířenými knihtiskem. Někdy v roce 1527 byly zahájeny práce na shromažďování a porovnávání souboru argumentů hovořících ve prospěch králova rozvodu a Jindřich VIII. pak výsledek nazval „*liber noster*“ neboli „naše kniha“.

Poté následovala nekonečná řada zkusmých začátků, marných nadějí, zmatků a průtahů, z nichž byl král zmatený a vnitřně rozvrácený. Kateřině Aragonské se podařilo zburcovat svého synovce Karla V. a upozornit ho, v jak nebezpečné situaci se octla. V květnu téhož roku Karlovi žoldnéri vyplnili Řím, aniž opomněli jediný známý projev barbarství, a papež se poté stal prakticky vězněm v Andělském hradu. Když tedy byla hlava církve vydána na milost a nemilost Karla V., jakou asi naději na příznivé vyřízení měla věc sňatku s císařovou neteří? Záležitost rozvodu tudíž začínala zapadat do mnohem rozsáhlejšího rámce tehdejšího dění.

V květnu roku 1527 tančila nezletilá princezna Marie před očima svého otce na nějaké hostině. Pohyby přísně formalizovaného tance byly vždy uspořádány jako alegorie se závěrečnou hlubokou úklonou chápanou jako gesto vyjadřující „bázeň, lásku a úctu“. V následujících měsících král oficiálně oznámil rozluku od Kateřinina lože a španělský velvyslanec, nepochybně zpravený samotnou královnou, prozradil, že král „jí řekl, že po všechny ty roky, co jsou spolu, žijí v smrtelném hříchu“. Kateřina se usedavě rozplakala a Jindřich se jí snažil utěšit, že všechno nakonec dobře dopadne. Mimoto ji prosil, aby vše uchovala v tajnosti, ale na to už bylo stejně pozdě. Zprávy o rozchodu se mezitím donesly k uším lidí. Bylo to, jak píše velvyslanec, „všeobecně známé, stejně jako kdyby to rozhlásil obecní slouha“. Lidé se samozřejmě stavěli na stranu ublížené královny a nechtěli uvěřit, že král setrvá v tak „bezbožném“ úmyslu. Královna se mezitím objevovala u dvora, při oficiálních příležitostech sedávala po boku svého chotě, usmívala se a působila šťastným a spokojeným dojmem. „Je úžasné hledět na její statečnost,“ prohlásil vévoda z Norfolku, „zdá se, že ji nic neděsí.“

Záležitost králova manželství se v Římě stala předmětem nekonečného přetřásání. Papež Klement VII. se v rozhovoru s jedním ze zplnomocněnců kardinála Wolseyho přiznal, že se nevyzná v kanonickém právu, načež se mu dostalo odpovědi, že celé církevní právo je uzavřeno v nitru Jeho Svátosti. „Možná tomu tak je,“ odpověděl papež, „ale Bůh mi, žel, zapomněl dát klíč, jímž bych je otevřel.“ Do konce roku 1527 však papež po sáhodlouhém vykrucování přistoupil na to, aby kardinálové Wolsey a Campeggio prověřili příslušná fakta a vynesli rozsudek, proti němuž se nebude možné odvolat. Na Campeggia padla volba proto, že byl druhým a méně zdatným legátem pověřeným vyřizováním anglických záležitostí. Wolsey mu hned napsal a požádal ho, aby si pospíšil pryč z Říma. „Doufám,“ psal mu, „že vše bude vyřízeno takovým způsobem, aby to odpovídalo Boží vůli, královu přání, klidu v království a naší cti s čistým svědomím.“ Poté škrtl poslední tři slova. Kardinálové sloužící církvi přece mají svědomí vždy čisté. Papež, který byl nadále vydán na pospas Karlu V., mezitím už Campeggiovi přikázal, aby věc donekonečna protahoval a výrok ve věci králova sňatku nemohl být nikdy vyneset. Kardinál uposlechl a začal chystat plán velmi zdouhavého putování, jehož cílem byla Anglie.

Na začátku roku 1528 Anne Boleynová napsala Wolseymu list, v němž mu poděkovala za „velkou snahu a námahu, jež v můj prospěch vynakládáte dnem i nocí“. Ve druhém dopise uvedla: „Kromě Jeho královské Jasnosti jsem ze všech Božích stvoření nejvíce povinována prokazovat lásku a službu Vaší Jasnosti.“ Je zřejmé, že v té době si ona sama i Jindřich vzali do hlavy, že se má stát královnou. Jenže všechno nebylo takové, jak se na první pohled zdálo. Campeggio tři měsíce po příjezdu do Anglie napsal do Říma, že kardinál „ve skutečnosti není té záležitosti příznivě nakloněn“, sice se to „neodvažuje otevřeně přiznat a ani tomu nemůže zabránit, nýbrž právě naopak musí své pocity skrývat a tvářit se, že horlivě usiluje o uskutečnění králových přání“.

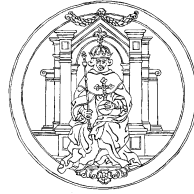
Wolsey v soukromých rozhovorech s Campeggiem nad vším pokaždé prostě pokrčil rameny. „Musím krále uspokojit,“ řekl mu, „bez ohledu na to, co z toho vzejde. Časem se vše určitě dá nějak napravit.“ Je možné, že Jindřich VIII. pojal vůči Wolseymu podezření. V tehdejší době začal předkládat listy svého prvního dvořana k nahlédnutí dalším pánům zasedajícím v radě, mimo jiné otci Anne Boleynové. Kardinál časem uvázl v pasti, z níž se už nikdy nedokázal vymanit. V roce 1528 se naskytlá příležitost, při níž

bylo zaznamenáno, že se král na kardinála obořil „hroznými slovy“ a zanechal ho na místě nešťastného a nejistého. Když Wolsey navzdory královým námitkám proti volbě takové kandidátky ustanovil v jistém klášteře novou abatysi, Jindřich VIII. na jeho omluvy odpověděl rozhořčeným dopisem, v němž mimo jiné napsal: „Ach, můj pane, páchat zlo a ještě je přibarvovat je dvojnásobným proviněním..., pročez, můj dobrý pane, se mnou už nikdy takovým způsobem nezacházejte, protože není na světě nikoho, kdo to víc nenávidí.“ Uvedená slova možná byla zamýšlena i jako všeobecnější varování.

Na jaře roku 1528 pobývala královská rodina nějaký čas ve Wolseyově sídle Tyttenhangeru u St Albans. Princezna Marie pobyt vylíčila jako šťastnou událost. Avšak z téhož roku pocházejí zprávy, že sňatek uzavřený mezi Jindřichem VIII. a Anne Boleynovou je „jistá věc“ a že se už konají přípravy na svatební veselí. Wolsey v té době napsal, že kdyby papež nesplnil tužby a přání jeho krále, „vytvářejí mi před očima zkáza, hanebnost i podvrácení veškeré důstojnosti a vážnosti apoštolského stolce“. Nakonec se ukázalo, že přinejmenším v tom měl pravdu.

5.

Ke dvoru

Postavení papeže bylo ohrožováno i odjinud. Po Lutherových traktátech, které se poté, co jejich autora obvinili z kacířství, do Anglie musely pašovat, následoval překlad Nového zákona, který připravil William Tyndale. Byl to mladý duchovní, jehož zklamala světská pompa a moc církve; sám byl rozený asketa a učenec a podvědomě ho přitahovala ryzejší víra spojovaná s lollardy a „novými lidmi“, kteří se tehdy už scházeli v nepočetných tajných shromážděních, v nichž hlásali Lutherovo učení.

Poté, co se přestěhoval z Cambridge do Londýna, kde nenašel uplatnění, odjel do Německa, poněvadž doufal, že v té zemi nalezne snášenlivější ovzduší. Tam také z řeckého a hebrejského originálu přeložil Písmo svaté. Mezi lidmi se říkalo, že mu při odjezdu pomáhali němečtí kupci, kteří už byli dostatečně načichlí luteránským učním.

Jakmile se dostal do Wittemberku, začal plnit předsevzatý úkol a překládal řečtinu do prosté a důstojné angličtiny, řeči, jíž snadno rozuměl oráč i učenec. Pravověrnější duchovní však byli přesvědčeni, že Písmo svaté je příliš posvátné na to, aby bylo ponecháno v rukou laiků, a že každý výklad má být podroben dohledu kléru. Kromě toho vycházeli z přesvědčení, že klíčová řecká slova jsou sama o sobě svatá a překladem by byla znesvěcena.

Právě tím také Tyndale nejvíc zhřešil, poněvadž změnil význam určitých důležitých pojmů. Místo výrazu „církev“ použil „shromáždění věřících“, „senior“ místo „kněz“ a kromě toho byly v tichosti vynechány „pokání“, „křesťanská láska“, „milost“ a „zpověď“. Tyndale sice po čase prohlásil: „Nikdy jsem proti svému svědomí nezměnil ani jedinou slabiku Božího

slova“, avšak úřadům přesto bylo zřejmé, že jeho svědomí silně ovlivnily spisy Martina Luthera. Důsledkem toho bylo, že Tyndale vymítal poslání církve v duchovních záležitostech a svou víru vkládal do neviditelného těla věřících známých pouze Bohu. Do knihy zahrnul rovněž překlad Lutherovy „Předmluvy k Epištole Římanům“ a jeden mladík, jistý Robert Plumpton, po jejím přečtení napsal matce: „Přečteš-li si laskavě toto uvedení, spatříš báječné věci, jež jsou v něm skryty.“ Anglická Bible byla senzací a zjevením a její překlad byl výsledek, který zdaleka přesahoval vše, čeho dosáhly všechny spisy šířící „novou“ teologii a polemické traktáty antiklerikálního zaměření. Dosáhla svého, jako by konečně byla zjevena Boží pravda. Bible pak už nebyla tajným a záhadným textem, z něhož kněží mumlají jen krátké výňatky – stala se doslova otevřenou knihou.

Tyndaleova Bible byla vydána ve Wormsu, svobodném říšském městě ležícím nad Rýnem, a brzy nato nalezla cestu do Anglie, kde se tajně prodávala, jeden výtisk za 3 šilinky a 2 pence. Byla to kniha, již lincolnský biskup prohlásil za „nebezpečný a zhoubný jed“ a jež byla v zimě roku 1526 spálena na hřbitově u katedrály svatého Pavla. Bylo to poprvé, co bylo v Londýně Písmo svaté odsouzeno, aby je pohltily plameny. Preláti by rádi upálili samotného Tyndalea, kdyby se jim ovšem dostal do rukou. Londýnský biskup v dražbě konané v Antverpách, jež byly hlavním zdrojem dodávek, skoupil a poté spálil celé vydání, avšak vzápětí zjistil, že jeho peníze skončily v měšcích tiskařů, kterým tím vlastně dal podnět k dalšímu vydání.

V londýnských ulicích Coleman Street, Hosier Lane a Honey Lane (Uhlířské, Punčochářské a Medové) se vytvořily skupinky, které se dychtivě chápaly nového překladu Bible, a někteří z jejich členů si dokonce troufali otevřeně hlásat své přesvědčení. Reformátoři, někdy známí pod přezdívkou „evangeliáři“, využívali tiskařský lis k vydávání textů, polemických traktátů a pojednání zabývajících se náboženskou reformou. Thomas More z titulu svého členství v Královské radě řídil razii u kupců z hansovních měst, kteří byli ubytováni v domě nazývaném Steelyard (Ocelový dvůr). „Není proč se znepokojovat naším příchodem na toto místo,“ uklidňoval kupce, kteří právě usedali k obědu. „Vyslali nás rada a Jeho Eminence pan kardinál.“ Poté pokračoval: „Dostali jsme spolehlivé zprávy, že mnozí z vašich řad vlastní knihy Martina Luthera.“ More dokonce některé obvinil, že takové knihy dovážejí. Tři kupci byli na místě zatčeni a osm dalších předvedli před Wolseyho.

V počátečních týdnech roku 1526 byl Robert Barnes poté, co z kazatelny cambridgeského kostela svatého Eduarda otevřeně odsoudil pompu a moc církve, obviněn z hlásání kacířství. I jeho pak předvedli před kardinála.

Wolsey: Nebylo by pro mne, dostává-li se mi takové cti a důstojnosti, jakým se těším, lépe, abych své sloupy a halapartny roztavil na mince a peníze pak rozdal pěti šesti žebrákům, než abych pro ně udržoval v pořádku stát, jak to činím? Copak si neceníte společného dobrého výš než pěti šesti žebráků?

Barnes: Mincování by možná bylo prospěšné pro spásu duše Vaší Jasnosti i státu, poněvadž Vaše Jasnost sama ví, že stát má přednost před Vaší Jasností a musí ji mít i poté, co Vaše Jasnost odejde. Ve svém kázání jsem odsoudil pouze nesmírnou pompu a pýchu vnějškových okras.

Wolsey: Tak to tedy říkáš dobře.

Když mu oznámili, že ten člověk je „napravitelný“, kardinál slíbil, že „na něho bude hodný“. V pozdějším dopise adresovaném králi se Barnes sám charakterizoval jako „ubohý obyčejný červ, který by nedokázal zabít ani kočku“. Avšak kromě toho prohlásil, že „jsou jistí lidé, kteří povahou připomínají psy, a vyskytne-li se někdo, kdo není jejich krajanem nebo jehož sami nenávidí či neznají a který proti nim nic neříká, hned začnou křičet kacíř, kacíř a na hranici, na hranici s ním“. Barnes ovšem neskončil na hranici. Dne 11. února ho přivedli k Svatému Pavlu a donutili, aby poklekl v hlavní lodi. Na zvýšeném pódiu před ním seděl na zlatém trůnu kardinál a po jeho boku bylo osmnáct biskupů a osmnáct opatů a převorů. Na záda mu přivázali otýpky, přičemž jejich dřevo symbolizovalo plameny obklopující kůl stojící uprostřed hranice. Na podzim téhož roku londýnský biskup, podrážděný značným rozšířením Tyndaleova Nového zákona, vydal další oficiální varování před čtením kacířských knih.

Barnesův výslech se dočkal zajímavého pokračování. Bylo na něho uvaleno jakési „domácí vězení“ v klášteře v Northamptonu, v němž pro něho jeden jeho přítel zosnoval plán útěku. Barnes napsal list kardinálovi, v němž prohlašoval, že se ze zoufalství hodlá utopit, a ještě uvedl místo, na němž to chce provést, načež zanechal na břehu řeky raneček šatstva. Kromě toho

zanechal i dopis northamptonskému purkmistrovi, v němž představitele města žádal, aby propátral řeku, a uvedl, že napsal osobní dopis kardinálovi, který byl voskem připevňen k jeho šjí. Pátrání bylo náležitě provedeno, a ačkoli se nenalezla žádná mrtvola, všude rozhlásili vítanou zprávu, že si kacír v zoufalství sám sáhl na život. Barnes se však v přestrojení za „chudása“ vydal tajně do Londýna, odplul do Nizozemí a tam pod pseudonymem Antonius Anglus sepsal dva traktáty.

Takoví „známí lidé“ začínali dělat vážné starosti těm, kdo podobně jako Thomas More s jistotou rozpoznávali nebezpečí plynoucí z jejich učení. Na podzim roku 1527 cambridgeský učenec Thomas Bilney kázal proti uctívání prokazovanému určitým obrazům a sochám Panny Marie a světců – ve skutečnosti přece nejsou ničím víc než kusy dřeva a kamene. Rozhořčení věřící ho dvakrát stáhli z kazatelny. Přesto však pokračoval v útocích na – jak to nazýval – modloslužebnictví a „marné zbožňování“. Prohlašoval, že „světci v nebesích nepotřebují žádné světlo a obrazy nemají oči, jimiž by viděly“. Když ho předvedli před londýnského biskupa, vše oficiálně odvolal. Tím ovšem celá záležitost neskončila. Bilney se poté vrátil ke svému starému přesvědčení a nakonec byl upálen v Lollardské jámě za norwichskými hradbami. „Malý Bilney“, jak se mu říkalo, se stal jedním z prvních protestantských mučedníků.

Potom byl před Wolseyho předvolán další z údajných cambridgeských kacírů – George Joye. Bylo mu řečeno, aby se dostavil do „audienční síně“, kde má být vyslechnut, ale on takový výraz nikdy předtím neslyšel. „Bylo mi skoro stydno se na něj zeptat, a tak jsem vešel do dlouhého vchodu po levé straně a konečně jsem narazil na nějaké dveře, zaklepal a otevřel, a když jsem nahlédl dovnitř, zjistil jsem, že jsem se octl v kuchyni. Potom jsem se vrátil do síně, zeptal jsem se, kde najdu audienční síň, a jeden člověk mi tam ukázal, že musím nahoru po dvojím schodišti.“ Snad je to jen bezvýznamná maličkost, ale vyplývá z ní, jaký strach a jaké rozechvění možná doléhaly na lidi, kteří nebyli zvyklí ani na dvůr, ani na vyslychání.

Do tří měsíců po procesu s Bilneym zahájila církev koordinované úsilí, jehož cílem bylo odhalit a obžalovat heretiky. Byly prohledávány domy podezřelých kupců. Přísné vyšetřování bylo vedeno mezi obchodníky kůžemi a krejčími i ševci a tiskaři. Oxfordský učenec, jistý Thomas Garrett, byl universitními zřízenci předveden k výslechu. Jednomu příteli řekl, že

teď je „s ním konec“. O hlavním vyšetřovateli, doktoru Londonovi, se říkalo, že se „nadýmal, vztekale řval a bouřil jako nějaký hladový a nenažraný lev, který hledá kořist, na niž by se vrhl“. Garrettovi se podařilo uniknout, nikdo však neví kam. Doktor London se proto obrátil se žádostí o radu na astrologa, který ho ujistil, že mu obviněný „v žlutohnědém kabátě unikl směrem na jihovýchod“. Ve skutečnosti tomu ovšem bylo tak, že když byl konečně dostižen v Bedminsteru na jižním břehu řeky Avony, měl na sobě „dvořanský kabátec a čepici s knoflíky“.

Na základě Garrettovy výpovědi pak byly prohledány místnosti dalších učenců a při tom se našlo přes sto zakázaných knih. Šest oxfordských universitních učitelů pak několik měsíců věznili v rybím sklepě Kardinálov koleje, kterou Wolsey sám založil, a tři z nich v něm prý zemřeli. Je příznačné, že všichni ti – jak je nazval More – „nově jmenovaní bratři“ pocházeli z universit. Tvořili sice jen nepočetné výlučné bratrstvo, avšak úřady se přesto obávaly, že by jejich otázky a názory přece jen mohly proniknout až k prostým lidem. Přesto přese všechno však představovali menšinu a jejich přesvědčení by se možná nerozneslo příliš daleko za zdi jejich kolejí. K urychlení průběhu náboženské reformy bylo třeba katalyzátoru, jímž se stal králův rozvod neboli ta „velká věc“.

Kardinál Campeggio, jehož papež pověřil, aby celou záležitost zvažil, se v létě roku 1528 namáhavě a s velkým utrpením vlekł do Anglie. Trpěl totiž dnou a cestou potřeboval celou dlouhou řadu zastavení. Byl však netrpělivě očekáván, a když se ubytoval v londýnském Bath Houseu, Wolsey se na něho přišel naléhavě obořit: „Věci nesnesou sebemenší odklad,“ psal vzápětí Campeggio do Říma, „a on tvrdí, že záležitosti království uvázly na mrtvém bodě, a zůstane-li věc nerozhodnuta, pojdou z toho četná a bezprostředně hrozící nebezpečí.“ Bohužel se musel řídit pokynem, aby za každou cenu odkládal rozhodnutí.

Dost brzy mu byla povolena audience u krále v jeho sídle Blackfriars, v němž mu kardinál doporučil, aby se „v té věci o nic nepokoušel“ – bude-li to nutné, papež Jindřichovi VIII. udělí nový dispens, aby mohl dosáhnout manželského spojení s Kateřinou. Král vše trpělivě vyslechl a potom přednesl odpověď týkající se naprosté neplatnosti jeho sňatku, kterou Campeggio považoval za „předem připravenou“. Bylo zřejmé, že se Jindřich VIII. rozhodně nedá obměkčit. Načež italský kardinál navrhl, aby Kateřina vstou-

pila do nějakého církevního řádu, protože kdyby byla zasnoubena Bohu, král by se mohl znovu oženit.

Campeggio a Wolsey tudíž navštívili královnu, která však po dlouhých úvahách jejich nápad odmítla. „Mám v úmyslu,“ odpověděla jim, „žít až do smrti ve stavu manželském, do něhož mne povolal Bůh. Vždy setrvám v takovém přesvědčení a nikdy je nezměním.“ Důstojnost a sebeovládání, jež projevila tváří v tvář nesnesitelnému nátlaku, byly pozoruhodné. V takové neřešitelné situaci Řím znovu vydal pokyn, že „bez nového a výslovného pověření z tohoto místa“ nemá Campeggio nic říkat ani činit.

Hrozba visící nad Kateřinou mezitím nabyla vyhraněnější podoby. V Královské radě se ozývaly hlasy tvrdící, že bylo odhaleno spiknutí, jehož cílem bylo otrávit krále i kardinála, a královně byl odeslán list, v němž stálo, že „má-li v tom prsty, nemůže očekávat, že zůstane ušetřena“. Byl to primitivní pokus o její zastrášení, který však neuspěl. Rada si kromě toho stěžovala, že „králova choť se příliš často objevuje před lidmi a projevy zdvořilosti a půvabnými úklonami, jež předtím neměla ve zvyku, se úmyslně snaží ovlivňovat lid“. Londýnské davy ji však ve skutečnosti už podporovaly. Wolsey nařídil, aby se pátralo po arkebuzách a kuších, které se obvykle vytahovaly při vzbouřeních. Situace se vyhroutil až na samotný pokraj krize a jejímu uklidnění vůbec nepomohlo náhlé objevení dokumentu, který vešel ve známost pod názvem „Španělský dopis“, což byl další papežský dispens, jímž se povoloval sňatek Kateřiny Aragonské a Jindřicha VIII.

Podzimní a zimní týdny plynuly, aniž bylo dosaženo sebemenšího pokroku, a Anne Boleynová i král čím dál víc propadali rozhořčení a netrpělivosti. Anne králi úplně popletla hlavu, dokonce natolik, že ji vzal k sobě do paláce v Greenwichi a zahrnoval ji šperky a dalšími dary. „Nevídá ani neslyší,“ psal Campeggio do Říma, „nemyslí na nic jiného než na Anne.“ Oba ve svém podráždění a ve své úzkosti soustředili palbu na kardinála. Wolsey za to vyhrožoval Campeggiovi, že neudělá-li se nic, nastane taková bouře, že „bude lépe zemřít než zůstat naživu“. Jeden z králových vyslanců, Stephen Gardiner, poklekl před papežem a obrátil se na něho neslychaně nevhodným tónem: „Vy, kteří máte být prostí jako holubice, jste samá lest, úskok a zastírání.“ Papež Jindřichovi VIII. sdělil, že nemůže nic dělat, aniž vyslechl argumenty obou stran, a na jaře roku 1529 bratranec Anne Boleynové sir Francis Bryan psal z Říma, že „kdokoli však přiměl Vaši Jasnost,

aby uvěřila, že pro vás v této věci něco udělá, neprokázal podle mého přesvědčení Vaší Jasnosti nejlepší službu“. Pisatel tím očividně narážel na kardinála. Samotný Wolsey se svým důvěrným služebníkem svěřoval, že bude věc prosazovat tak dalece, jak to jen půjde, a potom se dobrovolně vzdá úřadu, aby se mohl věnovat duchovním záležitostem. V každém případě však velice dobře věděl, že se možná už blíží jeho konec.

Posledního dne měsíce května roku 1529 zasedl v jednacím síni v Blackfriars za Wolseyova a Campeggiova předsednictví legátský soud; král a královna se zdržovali v blízkém Bridewellském paláci, z něhož přešli po dřevěném mostě přes říčku Fleet, aby se mohli zúčastnit soudního jednání. Oba byli předvoláni na pátek 18. června, ale dva dny předtím Kateřina požádala o přijetí canterburským arcibiskupem a osmi biskupy, vznesla protest proti celé myšlence soudního procesu a oznámila prelátům, že si přeje věc předat k rozsouzení do Říma. To by zaručeně vedlo k nekonečnému debatování a vyslýchání. Kromě toho podala oběma kardinálům zasedajícím v Blackfriars oficiální protest a prohlásila, že jim dvěma o její záležitosti nepřísluší rozhodovat.

Král i královna se ve stanovený den dostavili před legátský soud a Jindřich VIII. usedl na trůn pod královským baldachýnem. Poté Campeggio pronesl řeč na téma „neúnosné“ záležitosti „cizoložství či spíš krvesmilstva“, již je nyní třeba rozsoudit.

„Anglický králi Harry, předstup před soud!“

„Zde jsem,“ odpověděl Jindřich VIII.

„Anglická královno Kateřino, předstup před soud!“

Vyzvaná beze slova povstala, vyšla z kroužku svých rádců a právníků, přistoupila ke králi, poklekla mu k nohám a promluvila na něho, aby ji všichni slyšeli: „Jsem jen ubohá žena a cizinka ve vašem království, v němž nemohu očekávat ani dobrou obhajobu, ani nestranné soudce. Ráda bych věděla, čím jsem se proti vám provinila.“ Poté královna tvrdila, že v době, kdy se s Jindřichem setkala, byla panna, a rovněž připomněla skutečnost, že mu povila několik dětí (z nich samozřejmě zůstalo naživu jen jediné). „Udělala-li jsem něco nepatřičného, jsem ochotna dát se s hanbou zapudit.“ Poté uvedla ještě několik dalších věcí, mimo jiné, že žádný právník v Anglii nebude, a ani nemůže, svobodně promluvit v její prospěch. „Prosím o omluvení do té doby, než dostanu zprávy ze Španěl.“ Po těch slovech vstala, složila králi

hlubokou poklonu a vzápětí vyšla ze soudní síně. Kardinálové na ni volali, ale Kateřina neodpověděla.

Poté promluvil k shromážděným král a prohlásil, že Kateřina mu vždy byla věrnou a poslušnou manželkou. Načež povstal Wolsey a popřel zvěsti, podle nichž byl původcem celé záležitosti rozvodu. Král potvrdil pravdivost jeho slov a prohlásil, že ho k tomu kroku výhradně vedly jeho vlastní výčitky svědomí. Bude-li jeho sňatek uznán za právoplatný, rád bude nadále žít s královnou. V soudní síni mu však málokdo věřil.

V následujících dnech byla předvolána celá řada svědků, z nichž nejdůležitější potvrdili, že Kateřina a princ Artur sňatek po jeho uzavření také naplnili. Slyšeli, že Artur následujícího rána poté, co vyšel z ložnice, řekl: „Celou noc jsem byl ve Španělsku.“ Jeden z Kateřininých stoupenců, rochesterský biskup John Fisher, vznesl protest proti „věcem odporným sluchu“, Wolsey ho však napomenul, načež mezi oběma preláty došlo k ostré slovní přestřelce.

Karel V. poslal do Říma vyslance se zprávou, že výrok vyneseny proti jeho tetě by znamenal velké znectění jeho rodu. Trval na tom, aby věc byla „revokována“ neboli předána k projednání do Říma, kde bude možné nestranější vyšetření případu, a kromě toho dal na srozuměnou, že papežovo nejbližší příbuzenstvo bude ustanoveno vládci Florencie. Zmocněnec kardinála Wolseyho, doktor Bennet, se vrhl papeži k nohám a v slzách prohlásil, že pak „anglický král i Anglické království budou zcela jistě ztraceni“. Bylo totiž nemyslitelné, aby se jeho pán dostavil před římský soud jako pokorný prosebník. Papež Klement VII. se pak rozplakal a prosil Boha, aby si ho raději vzal k sobě. Dne 9. července si předvolal anglické vyslance a oznámil jim, že slyšení bylo přeloženo do Říma. „Octl jsem se mezi kladivem a kovadlinou,“ přiznal se. „Není přece možné, abych císaři, jehož síly mne tak mocně obkličují, odmítl, co teď požaduje.“

Mezitím Campeggio řadou odkladů a procedurálních námitek oddaloval vynesení rozsudku. V pátek 23. července se přesto zdálo, že konec už je na dohled. Toho dne však italský kardinál pod záminkou, že se musí řídit římským procesním pořádkem, odročil další projednávání až do října. Doufal, že potom bude možné vynést spravedlivý rozsudek. K těm, kdo s tím hlasitě projevíli nespokojenost, patřil vévoda ze Suffolku. „Při mši Svaté,“ dal se slyšet, „teď konečně chápu, jak pravdivé je, co se běžně říká, totiž že

žádný kardinál v Anglii ještě nikdy neudělal nic dobrého.“ Několik dnů nato došel od papeže list pro krále, v němž stálo, že soudní projednávání bylo předáno do Říma. Neschopnost legátského soudu vynést rozsudek příznivý pro Jindřicha VIII. se stala rozhodujícím činitelem, který definitivně ovlivnil další životní dráhu kardinála Wolseyho. Je nad slunce jasnější, že už neměl řízení záležitostí země pevně v rukou – poslední příkaz k platbě podepsal dne 18. července a poslední dopis anglickému vyslanci odeslal 27. toho měsíce. Prozatím sice ještě nebyl propuštěn, avšak přesto na něho už padl stín. Anne Boleynová mu napsala rozhořčený list, v němž ho obvinila, že skrytě podporuje Kateřininu věc a teď už spoléhá jen na nebesa a na krále, „že znovu napraví ty plány, které jste nedodržel a překazil“. Jeden z obsluhujících při královské hostině vyslechl rozhovor mezi králem a Anne a poté o něm podal hlášení kardinálovu dveřníku. Řekl mu následující: „V našem království není ani jediný urozený muž, který by, i kdyby udělal byt' jen polovinu toho co on, nezasloužil přijít o hlavu.“

Byla sepsána kniha, v níž byly vyčísleny nezdarý kardinálova spravování země, a tento přehled pýchy, plýtvání a pošetilosti podepsalo čtyřiatřicet pánů zasedajících v Královské radě. Francouzský velvyslanec měl o jejich skutečných záměrech jednoznačnou představu. „Ti páni,“ psal, „mají v úmyslu poté, co bude Wolsey mrtev či zničen, obžalovat církev za to, v jakém stavu se octla, a pak ji zbavit veškerého majetku.“

Jindřich VIII. si poté, co se mu nezdařil pokus o dosažení příznivého soudního výroku, nebyl jist, jak má pokračovat dál, a tudíž sestavil kolegium učenců a duchovních, které pověřil prosazováním své „velké věci“. K jeho členům patřil i Thomas Cranmer. Mladý student teologie z Cambridge upozornil na možnost, že by se král mohl vyhnout vleklým a neplodným jednáním v Římě tím, že by se odvolal přímo k učencům a universitám celé Evropy, a kdyby se vyslovili v jeho prospěch, papež by byl nucen jednat. Jakmile krále seznámili s jeho plánem, prohlásil, že ten duchovní „popadl svini jak se patří za ucho“, a Cranmer se po nějakém čase stal mužem, který řídil průběh anglické reformace.

Královi zmocněnci poté navštívili četné evropské university a vyžádali si od předních znalců církevního práva dobrozdání týkající se zákazu sňatku s vdovou po bratrovi, který je obsažen v Knize Leviticus. Některé se pomocí vydatného podplácení sice podařilo přesvědčit, aby se vyjádřili v králův pro-

spěch, avšak jiní přesto vytrvale vzdorovali. Králův názor ovšem podpořily Paříž a Bologna a kromě nich ještě dalších šest universit. Teologové z Padovy, Ferrary a Benátek se však vyslovili proti němu. Poitiers a Salamanca se rovněž postavily na Kateřininu stranu. Když se začalo šuškat, že proti králi jsou dokonce i doktoři a proktoři z Oxfordu, Jindřich VIII. jim z Windsoru napsal ostře formulovaný dopis, který končil slovy „*non est bonum irritare crabrones*“ neboli „není dobré štourat do vosího hnízda“. Král kromě toho nechal napsat list vyjadřující pochopení pro jeho věc, podepsaný všemi *peery* a preláty Anglie, který pak byl odeslán papeži. Prozatím se však ještě nerozhodl, že mu bude vzdorovat, a nadále ho chtěl raději přesvědčit.

Na začátku podzimu roku 1529 ovšem už bylo všem pozorovatelům zřejmé, že se čas kardinála Wolseyho navršil. V té době už prelát nepatřil ke královým důvěrným rádcům a Jindřicha VIII. velice zneklidňovala tajná korespondence udržovaná mezi ním a papežem. Kardinálův dveřník zaznamenal, že při jedné z posledních příležitostí, kdy byl Wolsey přijat u dvora, král náhle vytáhl dopis a k uším ostatních přítomných dolehla jeho otázka: „Jak je to možné – copak není psán vaší vlastní rukou?“ Povahu toho listu sice neznáme, avšak přesto určitě obsahoval něco, co kardinálovi přitížilo.

Dne 9. října byla proti Wolseymu vnesena první oficiální obvinění. Byl obžalován z *praemunire*, to znamená z dávání přednosti papežovým zájmům před královými. Poněvadž se stal papežským legátem na Jindřichovo důrazné naléhání, nešlo o zásadní záležitost. Král tím napadal nároky vznesené papežem i údajné přestoupení zákona kardinálem. Zároveň s vydáním zatykače na Wolseyho bylo stanoveno, že všechna jeho půda a veškerý majetek rovněž propadají Koruně. Dny jeho slávy skončily. Kardinál poté napsal králi dopis, v němž prosil o „milost, slitování, odpuštění a pardon“. Francouzský velvyslanec ho navštívil a zastihl ho v takovém stavu, že byl s těžší mocen slova. Jeho výraz „ztratil polovinu své dřívější živosti“.

Dva týdny po propuštění Wolseyho král ráčil pověřit Thomase Morea, aby se stal novým kancléřem. Poněvadž ten byl známý jako horlivý lovec kacířů, zmíněný krok byl zřetelným důkazem, že se Jindřich VIII. nehodlá rozejít s pravověrnou církví. More skutečně do jednoho měsíce po převzetí úřadu zahájil pronásledování – pro podezření z kacířství dal zatknout londýnského měšťana Thomase Phillipse. Toho pak mnohokrát vyslyšali, avšak pokaždé odmítl přiznat sebemenší vinu. More ho poslal do vězení,

v němž zůstal tři roky. Takový byl začátek tažení nového kancléře proti „známým lidem“.

Od krále přesto nadále docházela jen nejednoznačná vyjádření. I v době, kdy se snažil dosáhnout papežského souhlasu s odloučením od Kateřiny, uvažoval o jiných alternativách. V prudké hádce s královnou se dal slyšet, že kdyby papež neprohlásil jejich sňatek za neplatný od samého počátku, „odsoudil by ho jako kacíře a oženil by se, s kým by chtěl“. Císařskému velvyslanci sdělil, že Luther měl pravdu, když napadl pompu a poměry panující v církvi. Přesto však neznal žádné zaručené východisko a neměl promyšlenou žádnou velkou strategii vedoucí k nápravě církve. V každém případě setrval v rozpacích a s úzkostí očekával nejistý výsledek procesu vedeného u legátského soudu. Podle dochovaných zpráv trpěl nespavostí a „v důsledku žalu a hněvu, jež ho v poslední době postihly“, zůstal ležet nemocný na loži. Čtyři hodiny setrval za zavřenými dveřmi s francouzským velvyslancem a probíral s ním možnosti a úskalí, které ho čekaly.

Jindřich VIII. však v téže době přesto přese všechno převzal do svých rukou řízení a správu země. Poté už nikdy nedopustil, aby nějaký přední dvořan rozhodoval o politických záležitostech takovým způsobem, jakým to činil Wolsey. Jedenáct dnů po kardinálově propuštění opatřil v jedné vnitřní komnatě Windsorského zámku určité dokumenty Velkou pečeti, jež byla symbolem královské moci – šlo o ceremoniální příležitost, která byla jako taková také náležitě zaznamenána. Obklopil se novou skupinkou nejbližších dvořanů, k nimž mimo jiné patřili vévodové z Norfolku a Suffolku. Dokonce i kancléř byl laik, což znamenalo porušení odvěkých zvyklostí.

V té době byl získán další nový představitel státní správy. Thomas Cromwell předtím působil ve službách kardinála Wolseyho, především při rušení menších klášterů patřících mužským i ženským řádům. Po pádu svého pána byl sice spatřen, jak s knížkou modliteb k Panně Marii v ruce pláče, avšak přesto se dokázal vmluvit do královy přízně a byl jmenován do funkce v parlamentu. Velmi brzy s pomocí vlastního nadání a vrozené sebejistoty dosáhl kariéry, která bývala srovnávána se životní dráhou velkovezíra v nějaké orientální despotii, a postupně se stal členem Královské rady, strážcem královských klenotů, doživotním kancléřem pokladu, vrchním účetním a státním sekretářem. Svého bývalého pána však nikdy nezatratil, a když mu byl udělen erb, převzal Wolseyovo znamení cornwallského kavčete.

Kardinálovi důvěrně sdělili, že se má uchýlit do malého biskupského sídla v Esheru, a právě když tam jel na mule, dohonil ho posel od krále, který s sebou přivezl prsten a dopis. Jindřich VIII. Wolseymu psal, že si nemusí zoufat a že časem bude povznesen výš, než byl kdy předtím. Kardinál sesedl z muly, poklekl na zem a vroucně se modlil. Královny pohnutky nejsou na první pohled patrné. V té době se říkalo, že královské osoby obklopuje nějaké tajemství či jakási záhada, jež se nikdo nemá snažit proniknout. Přesto je však možné, že si Jindřich VIII. chtěl předtím, než kardinála nena-pravitelně zničí, vyzkoušet, jak se osvědčí jeho nová rada.

Na začátek listopadu byl svolán parlament, protože jeho zasedání se mělo stát příležitostí umožňující oznámit zemi, jaká je královská vůle. Poslanci Dolní sněmovny, převážně právníci a venkovští šlechtici, si s královskou prerogativou nedělali žádné zvláštní starosti – jejich posláním bylo registrovat královny výnosy a snímat z panovníka vinu za neoblíbená opatření. Když byl Thomas Cromwell poprvé nominován na poslance, nařídili mu, ať se poradí s vévodou z Norfolkku, „aby poznal královu libost a tou se řídil v parlamentní sněmovně“. Spíkr byl královský úředník, jemuž vyplácel plat panovník, a – jak ve své *Kronice* píše Edward Hall – „většina poslanců Dolní sněmovny byli královi služebníci“. Parlament svolaný v roce 1529 se nijak nelišil od svých předchůdců. Král usedl na trůn, zatímco lord kancléř Thomas More stojící po jeho pravici pronesl slavnostní projev, v němž oznámil, z jakých důvodů bylo zasedání svoláno. Pro výstrahu se zmínil o „velkém skopci [vykastrovaném beranovi], který nedávno padl“. Poslanci brzy projeví svou oddanost schválením zákona, „který zbavoval krále povinnosti splatit půjčky, jež si vzal“. Když se jeden z nich postavil proti navrhovanému kroku, král se hlasitě podivil, zda je „na mé straně“. Sněmovna schválila návrhy zákonů o chovu telat a ceně vlněných klobouků v zámoří, avšak pozornost soustředila převážně na hospodářské požadavky církve. Jednala ve stopách antiklerikálního pobouření vyvolaného pádem Thomase Wolseyho. Byla sestavena všeobecná petice, v níž se nevybíravými slovy odsuzovaly nectnosti a všechny projevy zkaženosti duchovenstva jakožto plody sedmi smrtelných hříchů – „světští“ duchovní byli prohlášeni za zkažené a chamtivé, nenasytné, líné a kruté.

Poté přišla za bouřlivých projevů vášní na přetřes podoba oficiálních návrhů zákonů proti platbám za ověřování posledních vůlí a pohřby, jež

požadovalo duchovenstvo – kléru mělo rovněž být zakázáno, aby držel jakoukoli pronajatou půdu a pouštěl se do obchodování. Je zcela zřejmé, že podnět k projednání uvedených stížností, ne-li přímo zákulisní řízení celé záležitosti vycházely od Královské rady. Připomenout papeži, že parlament vždy splní králova přání, byla další z řady možností, jak mu zasadit ránu. Jindřichovi lidé vždy stáli za svým králem. Pro počáteční reformu církve v Anglii je však příznačné, že začínala pragmatickými a finančními ohledy. Angličané vždy instinktivně tíhli nikoli k teorii, nýbrž k praxi.

Když poslanci odeslali své návrhy zákonů do Sněmovny lordů, rochester-
ský biskup John Fisher si stěžoval, že se Dolní sněmovna snaží zničit církev a jedná „v nedostatečné víře“, ale když si poslanci stěžovali králi, Fisher byl nucen vzít svá slova zpět. Panovalo však všeobecné přesvědčení, že angličtí biskupové až příliš horlivě obhajují finanční zlořády, jež byly odsouzeny. Když preláti tvrdili, že se jejich praktiky opírají o předpisy a zvyky, jeden právník z Gray's Innu prohlásil: „Zloději mají odedávna ve zvyku okrádat lid na Shooter's Hillu, *ergo* je to zákonné?“ Hon tedy začal.

Na podzim téhož roku darovala Anne Boleynová svému královskému pánu výtisk polemického spisku, který byl vydán krátce předtím. Sice se tvrdilo, že Anne je luteránka se vším všudy až na to, že by se k tomu výslovně přihlásila, avšak přesto je docela možné, že prostě chtěla Jindřichovi poradit, jak by případně mohl zvětšit svou moc a své příjmy. *Suplika žebráků* Simona Fische byla antiklerikálním manifestem, v němž se autor obrací přímo na krále se záležitostmi „nenasytných vlků“ z řad duchovenstva, kteří požívají jeho království. Od biskupa až po zpovědníky se tihle „zahálčiví chamtivci ... zmocnili více než jedné třetiny celého vašeho království“. Kromě toho zkazili sto tisíc žen. Jaká je možná náprava? Vydat proti nim zákony. Fisher ještě dodal: „Velkou prašivostí je, že nenechávají Nový zákon volně kolovat v našem mateřském jazyce.“ Podle dochovaných zpráv Jindřich VIII. „choval knihu tři nebo čtyři dny“ na hrudi a pravděpodobně souhlasil se značnou částí jejího obsahu. Krajně znepokojený norwichský biskup psal canterburskému arcibiskupovi, že „ať se obrátí kamkoli, všude je slyšet hlasy, že podle králova přání má vycházet Nový zákon v angličtině a lidé ho mají mít a číst“. Neměla snad Anne Boleynová francouzský překlad Nového zákona?

Po celý podzim a celou zimu roku 1529 skupina králových učenců usilovně zkoumala svazky obsahující zápisy zapomenutých tradic a snažila se

v nich nalézt precedenty k Jindřichově rozluce s Kateřinou. Ovšem v průběhu svého bádání Cranmer s ostatními přišel na takový materiál – nebo jej měl výslovně zvážit –, který mohl zcela změnit vztahy mezi králem a papežem. Ve staré knize nesoucí název *Leges Anglorum* (Zákony Angličanů) zjistili, že v roce 187 se prvním křesťanským králem Anglie stal jistý Lucius I. Ten pak požádal papeže, aby mu udělil římské právo, načež se mu dostalo odpovědi, že král nepotřebuje žádné římské zásahy, protože „jste zástupcem Božím ve svém království“. To v nesmírně vypjatém ovzduší té doby samozřejmě bylo vysoce významné. Odvoláním na prastarý precedent mohl Jindřich VIII. vznést nárok na duchovní svrchovanost stejně jako na světskou moc. Byla prozkoumána rozhodnutí různých církevních koncilů, z kterých bylo možné vyjmout názory, podle nichž žádný biskup nemůže přijmout titul „univerzálního biskupa“ a žádná diecéze se nemusí podřizovat autoritě Říma. Dokumenty nakonec byly opatřeny titulem *Collectanea satis copiosa* neboli „uspokojivě velká sbírka“.

Dokument byl Jindřichovi VIII. předán v létě roku 1530, a ten jej pak velice pečlivě prozkoumal – udělal si poznámky k šestačtyřiceti samostatným bodům. V rozhovoru s vyslancem francouzského krále prohlásil, že papež je nevzdělaný člověk a vůbec se nehodí, aby byl pastýřem všech. Jindřich VIII. byl kromě toho velmi dobře informován o antiklerikálních spisech šířících se z Antverp a z Hamburku. Poté, co přečetl spis Williama Tyndalea *Poslušnost křesťana*, v němž stojí, že králova autorita by měla být rozšířena i na církevní záležitosti, údajně řekl: „Tohle je kniha, kterou bych měl číst já a všichni králové.“

Téhož léta královi vyslanci v Římě oficiálně oznámili papeži, že žádný Angličan nemůže být pohnán před cizí soud. Když otec Anne Boleynové, hrabě z Wiltshireu, předstoupil coby vyslanec před nejvyššího pontifika, odmítl mu políbit střevis, ačkoli mu byl k políbení milostivě nabídnut. Sám Jindřich VIII. téhož roku papeži v listu vytkl, že se spoléhá na nevzdělané rádce: „To je vskutku vada, a vpravdě velká, která zasluhuje, aby se jí Kristův zástupce zbavil a hrozil, a kvůli níž jste jednal tak nedůsledně, ba dokonce nestále a klamně.“ Král dál prohlásil, že „se žádným panovníkem se nikdy nezacházelo takovým způsobem, jakým Vaše Svatost jednala s námi“. Na anglickém dvoře se v té době zvažovaly různé možnosti, jak by se mohlo nejlépe postupovat dál.

Mezitím se přiblížily poslední dny kardinála Wolseyho. Byl vyštván na sever do své yorské arcidiecéze. Vévoda z Norfolku Thomasi Cromwellovi doporučil, aby „mu sdělil, že když neodejde brzy, ale bude prodlévat, roztrhám ho vlastními zuby“. Když Wolseymu oznámili, že zřízení jeho chystané školy v Ipswichi bylo odloženo a stavbu Kardinálovy koleje v Oxfordu převzal král pro vlastní účely, odpověděl Cromwellovi: „Už nemohu pro pláč a smutek dál psát.“ Přesto však nadále uplatňoval svou moc. Stanovil datum svého uvedení na arcibiskupský stolec v Yorku a písemně požádal krále o mitru a pallium. Jindřich VIII. za to odsoudil jeho „nestydatou drzost“ a ptal se: „Copak ten člověk, který je tak očividně zničen, snad v sobě ještě má tolik povýšenosti?“ Tři dny před zamýšleným vysvěcením – 4. listopadu – byl Wolsey zatčen. Tvrdilo se, že udržoval tajnou korespondenci s papežem i s francouzským a španělským králem. Na tom sice možná bylo něco pravdy, poněvadž v tak zoufalé situaci hledal pomoc, kdekoli to jen bylo možné, avšak přesto je krajně nepravděpodobné, že se dopustil velezrady. Kromě toho je možné, že se snažil hájit věc Kateřiny Aragonské a naopak přitěžovat té, kterou nazýval „noční vránou“.

Po zatčení Wolseyho pomalu eskortovali na jih a cestou se zastavovali v různých opatstvích a klášterech. Jeho kdysi tak robustní tělesná konstituce už byla osudně podlomena a při cestování ho stihla prudká úplavice. Sice se tvrdilo, že byla způsobena přemírou požitých tvrdých hrušek pojmenovaných po wardenském klášteře, ale na jeho tělesném chřadnutí se podílely i jiné důvody. Purkrabí londýnského Toweru sir William Kingston dostal rozkaz, aby si pro Wolseyho dojel do Sheffieldu, čímž se nad slunce jasněji ukázalo, kam ho vezou. Když se kardinál dověděl o Kingstonově příjezdu, plácl se do stehna a hlasitě si vzdychl. Jeho dveřník se vždy snažil vykládat všechny události v nejlepším a tehdy tvrdil, že Kingston přijel, aby kardinála předvedl před krále. Preláta však nepřesvědčil. „Vnímám toho víc,“ řekl, „než si dovedete představit nebo pochopit. Životní zkušenost starce mě naučila.“

Purkrabí Toweru poté, co ho představili, před prelátem poklekl. „Prosím vás, vstaňte,“ řekl mu Wolsey, „nepoklekejte před naprostým ubožákem plným béd, nehodným, aby mu byla prokazována úcta, ohavným tvorem, který je zcela zavržen.“ Kingston se ho sice rovněž snažil uklidnit, avšak kardinál se přesto nedal uchlácholit. „Vím,“ dal se slyšet, „co mne čeká.“ Chápal, že to bude trest smrti za velezradu, přičemž mohl v nejlepším případě

počítat se stětím. Úplavice ještě nabyla na úpornosti, a než dojeli do Leicester Abbey, už ho téměř opustily síly. „Otče opate,“ řekl bezprostředně po příjezdu, „přijel jsem sem, abych u vás zanechal své kosti.“ Poté ho uložili na lože, v němž očekával svůj konec. O Jindřichovi VIII. se vyjádřil následujícími slovy: „Je to panovník královské odvahy a má královské srdce – spíš než aby si odpustil část svých choutek nebo na ně zapomněl, raději se vystaví hrozbě, že ztratí polovinu svého království.“ Přesně úderem osmé hodiny večerní nemocný ztratil vědomí a zemřel. Dodnes leží pohřben někde pod troskami kláštera v Leicesteru a na údajném místě jeho posledního odpočinku stojí pomník. Avšak ve chvíli, kdy opustil tento svět, nepominul pouze jeden lidský život. Pád kardinála Wolseyho byl totiž bezprostředně spjat se zánikem staré církve.

6.

Staré pravdivé historie

Jindřich VIII. se rozhodl, že bude jednat jménem svých poddaných, jež oproti těm „popapeženštěným“ nazýval „celými Angličany“. Na samém začátku podzimu roku 1530 prohlásil, že se čtrnáct nejvýše postavených duchovních, mezi nimi osm biskupů a tři opati, provinilo zločinem *praemunire* – byli obviněni, že jednali v tajném srozumění s Wolseym coby papežským legátem. Pouhých několik dnů po kardinálově smrti byla tatáž „informace“ zaprotokolována proti celému kléru Anglie a všechny duchovní obvinili z téhož porušení zákona, protože u církevních soudů uplatňovali církevní či římské právo, což ovšem byl zločin, jehož se dopouštěli už mnoho set let. Španělský vyslanec ve zprávě napsal, že biskupové a opati jsou „zděšení“. Nikdo nechápal, jak se nově stanovená zásada bude uplatňovat, a podle všeobecného přesvědčení se její výklad skrýval výhradně v králově hlavě. Na začátku následujícího roku byl svolán parlament a zároveň bylo shromáždění duchovenstva přeloženo od Svatého Pavla do Westminsteru. Panovník tím tudíž měl obě instituce zcela ve své moci.

V takovém ovzduší strachu a ohrožení vešlo ve známost, že král je ochoten duchovenstvu provinění prominout a milostivě za to přijmout nesmírnou peněžní částku. Ve skutečnosti byl klérus ovšem nucen vyplatit finanční podporu. Canterburská arcidiecéze nato nabídla 100 000 liber, ale nabídku provázela řada podmínek. Biskupové a opati pro případ možných budoucích potíží žádali o zřetelné vymezení pojmu *praemunire* a požadovali, aby samotné církvi byly potvrzeny všechny její odvěké výsady v takové podobě, v jaké byly stanoveny v Magně chartě. Takové názory však krále, který si

neprál se svými poddanými vyjednávat, zřejmě krajně popudily. Odvolání na Magnu chartu rovněž představovalo hrozbu pro každý jednostranný krok, jaký by chtěl v náboženských záležitostech podniknout.

A tak sám raději přešel do útoku. V únoru roku 1531 předložil pět článků, jež měly být připojeny k návrhu týkajícímu se finanční podpory poskytnuté duchovními. V prvním z nich vyzval shromáždění kléru, aby ho uznalo za „jediného ochránce a svrchovanou hlavu anglické církve a jejího duchovenstva“. To vytěžil ze starých pramenů, které mu doporučil Cranmer spolu s dalšími a podle nichž byl nejvyšším vedením církve v Anglii poprvé pověřen král Lucius. V druhém článku Jindřich VIII. vyrukoval s teorií, podle níž právě jemu byla skutečně svěřena „*cura animarum*“ neboli „péče o duše“ jeho poddaných. Žádný král před ním si nechtěl osvojit tak rozsáhlou moc a žádný si ani tolik nedovolil.

V řadách nejvyšších představitelů duchovenstva to vyvolalo ohromení a zděšení. Možná neměli možnost číst *Leges Anglorum* ani další prameny, jež měl k dispozici král, a Jindřichův troufalý požadavek svrchovanosti nad církví jim připadal jako zcela neobvyklá a téměř nemyslitelná novota. Panovník chtěl nahradit papežství, jež vládlo církvi déle než tisíc let. A co mínil „kúrou“ či „péčí“ o duše? Ta přece příslušela náležitě vysvěcenému knězi.

Duchovní si rovněž uvědomovali, že se za tím asi bude skrývat bezprostřední souvislost s královým přáním dosáhnout zrušení platnosti sňatku s Kateřinou. O tom však také nemohli vědět nic určitého. Mohli jen celí rozdechvělí úzkostí bezmocně přihlížet. Země a hlavní město byly v záležitosti „velké věci“ zásadně rozděleny. Když kněz v londýnském kostele řeholních augustiniánů požádal, aby se věřící modlili za Anne Boleynovou, svou „královnu“, většina shromážděných vstala a odešla. Říkalo se, že ženy v zemi se postavily za pravou královnu – to znamená všechny až na Anne Boleynovou. Španělský velvyslanec napsal, že „ta paní Anne je statečnější než lev... Jedné z královniných dvorních dam řekla, že by byla raději, kdyby všichni Španělé skončili v moři. Ta dáma jí odpověděla, že taková řeč je neuctivá vůči její paní. Ona však řekla, že jí na královně vůbec nezáleží a raději by ji viděla oběšenou, než aby ji uznala za svou paní“.

Poté nastala mezi členy shromáždění duchovních, zmítaných rozporem mezi povinnostmi vyplývajícími z poslušnosti vůči papeži a věrností králi, zoufalá výměna názorů. Všichni kromě toho věděli, že by pro ně bylo